

J. V. Staljin

ANARHIZAM ILI SOCIJALIZAM?[1]

Poluga savremenog društvenog života jest klasna borba. A u toku te borbe svaka klasa rukovodi se svojom ideologijom. Buržoazija ima svoju ideologiju što je tako zvani **liberalizam**. Svoju ideologiju ima i proletarijat što je, kao što je poznato, **socijalizam**.

Liberalizam se ne može smatrati nečim cjelovitim i nedjeljivim: on se dijeli na različite pravce, prema različitim slojevima buržoazije.

Nije cjelovit i nedjeljiv ni socijalizam: u njemu također postoje različiti pravci.

Mi se ovdje ne ćemo baviti razmatranjem liberalizma, bolje da to ostavimo za drugu priliku. Mi želimo upoznati čitaoca samo sa socijalizmom i njegovim strujama. Po našem mišljenju, to će za njega biti interesantnije.

Socijalizam se dijeli na tri glavne struje: **reformizam, anarhizam i marksizam**.

Reformizam [Bernštajn] i dr., koji socijalizam smatra samo za daleki cilj i ništa više, reformizam, koji faktički poriče socijalističku revoluciju i pokušava da uvede socijalizam mirnim putem, reformizam, koji ne propovijeda borbu klasa, već njihovu suradnju, taj se reformizam iz dana u dan raspada, iz dana u dan gubi sve oznake socijalizma, i, po našem mišljenju, za njegovo razmatranje ovdje, u ovim člancima, pri definiranju socijalizma, nema nikakve potrebe.

Sasvim je druga stvar s **marksizmom i anarhizmom**: oni se oba u današnje vrijeme smatraju socijalističkim strujama, oba vode ogorčenu borbu među sobom, oba se trude da se u očima proletarijata prikažu kao istinski socijalistička učenja, i, razumije se, njihovo proučavanje i suprotstavljanje jednog drugome bit će za čitaoca kud i kamo interesantnije.

Mi ne spadamo u one ljude koji pri spomenu riječi »anarhizam« prezrivo okreću glavu i, odmahnuvši rukom, govore: »Kakva vam je potreba da se bavite njime, o njemu ne vrijedi ni govoriti!« Mi smatramo, da je takva jeftina »kritika« nedostojna, i neprilična.

Mi ne spadamo ni u one ljude, koji se tješe time da anarhisti, vele, »nemaju mase i zato oni već nisu toliko opasni«. Nije stvar u tome, za kim danas ide veća ili manja »masa«, stvar je u suštini učenja. Ako »učenje« anarhista izražava istinu, onda će ono, samo po sebi razumije, sigurno sebi prokrciti put i okupiti oko sebe masu. A ako je ono pak neodrživo i izgrađeno na pogrešnoj osnovi, ono se ne će dugo održati i ostatak će visjeti u zraku. Ali neodrživost anarhizma treba dokazati.

Neki smatraju da marksizam i anarhizam imaju jedne te iste principe, da među njima postoje samo taktička razmimoilaženja, tako da je, po njihovu mišljenju, uopće nemoguće ove dvije struje suprotstavljati jednu drugoj.

Ali to je velika pogreška.

Mi smatramo da su anarhisti pravi neprijatelji marksizma. Prema tome, mi priznajemo i to, da protiv pravih neprijatelja treba voditi i pravu borbu. A zato je nužno razmotriti »učenje« anarhista od početka do kraja i temeljito ga ocijeniti sa svih strana.

Stvar je u tome, što su marksizam i anarhizam izgrađeni na potpuno različitim principima, bez obzira na to, što u areni borbe oba istupaju pod socijalističkom zastavom. Temeljni kamen anarhizma jest ličnost, čije je oslobođenje, po mišljenju anarhista, glavni uvjet za oslobođenje mase, kolektiva. Po mišljenju anarhizma, oslobođenje masa nije moguće sve dotle dok se ne oslobodi

ličnost, i zato je njegova parola: »Sve za ličnost«. **Temeljni pak kamen marksizma jest masa, čije je oslobođenje, po njegovu mišljenju, glavni uvjet za oslobođenje ličnosti. To jest, po mišljenju marksizma, oslobođenje ličnosti nije moguće sve dotle dok se ne oslobodi masa, i zato je njegova parola: »Sve za masu«.**

Jasno je da ovdje imamo dva principa, koja negiraju jedan drugi, a nemamo taktička razmimoilaženja.

Cilj je naših članaka da ova dva suprotna principa stavimo jedan kraj drugog, da uporedimo marksizam i anarhizam i time rasvijetlimo njihove odlike i nedostatke. Pri tome smatramo potrebnim da ovdje upoznamo čitaoca s rasporedom članaka.

Počet ćemo s karakteristikom marksizma, usput ćemo se dotaći pogleda anarhista na marksizam, a zatim ćemo prijeći na kritiku samog anarhizma. I to: izložiti ćemo dijalektičku metodu, poglede anarhista na tu metodu i našu kritiku; materijalističku teoriju, poglede anarhista i našu kritiku (tu će biti govora i o socijalističkoj revoluciji, socijalističkoj diktaturi, programu – minimumu i uopće o taktici); filozofiju anarhista i našu kritiku; socijalizam anarhista i našu kritiku; taktiku i organizaciju anarhista i na kraju dat ćemo naše zaključke.

Mi ćemo se potruditi da dokažemo kako anarhisti, kao propovjednici socijalizma, nisu pravi socijalisti.

Mi ćemo se također potruditi da dokažemo kako anarhisti, ukoliko poriču diktaturu proletarijata, nisu ni pravi revolucionari.

Dakle, pristupimo poslu.

I.

DIJALEKTIČKA METODA

U svijetu se sve kreće. Mijenja se život, rastu proizvodne snage, ruše se stari odnosi.

K.Marx

Marksizam to nije samo teorija socijalizma, to je cjelovit pogled na svijet, filozofski sistem, iz kojeg sam od sebe proizlazi Marxov proleterski socijalizam. Taj filozofski sistem zove se dijalektički materijalizam.

Stoga, izložiti marksizam znači izložiti i dijalektički materijalizam.

Zašto se taj sistem zove dijalektički materijalizam? Zato, što je njegova metoda dijalektička, a teorija materijalistička.

Što je to dijalektička metoda?

Kažu da se društveni život nalazi u stanju neprekidnog kretanja i razvijanja. I to je točno: život se ne može smatrati nečim nepromjenljivim i okamenjenim, on se nikad ne zaustavlja na jednom stupnju, on se nalazi u vječnom kretanju, u vječnom procesu rušenja i građenja. Zato u životu uvijek postoji i novo i staro, rastuće i umiruće, revolucionarno i kontrarevolucionarno.

Dijalektička metoda kaže, da se život nužno mora promatrati upravo onakav, kakav je on u stvarnosti. Vidjeli smo da se život nalazi u neprestanom kretanju; prema tome, mi život moramo promatrati u njegovom kretanju i postaviti pitanje: kuda ide život? Vidjeli smo da život predstavlja sliku neprestanog rušenja i građenja; prema tome, naša je dužnost da promatramo život u njegovom rušenju i građenju i da postavimo pitanje: što se ruši, a što gradi u životu? Ono što se u životu rađa i što iz dana u dan raste, nesavladivo je, njegovo kretanje naprijed nije moguće zaustaviti. To jest, ako se, na primjer, u životu rađa proletarijat i on iz dana u dan raste, onda, ma koliko on bio slab i

malobrojan danas, na kraju krajeva on će ipak pobijediti. Zašto? Zato što on raste, jača i ide naprijed. I obrnuto, ono što u životu stari i ide ka grobu, mora neminovno pretrpjeti poraz, pa makar danas predstavljalo divovsku snagu. To jest, ako, na primjer, buržoazija gubi tlo pod nogama i svakim danom ide unazad, onda, ma koliko ona bila jaka i mnogobrojna danas, na kraju krajeva ona ipak mora pretrpjeti poraz. Zašto? Pa zato što se ona kao klasa raspada, slabi, stari i postaje samo suvišan teret u životu.

Otuda je i nastala poznata dijalektička postavka: sve što stvarno postoji, t.j. sve, što iz dana u dan raste, racionalno je, a sve što se iz dana u dan raspada, neracionalno je i, prema tome, neće izbjeći poraz.

Primjer. Osamdesetih godina prošlog vijeka među ruskom revolucionarnom inteligencijom izbio je veliki spor.

Narodnjaci su tvrdili da je glavna snaga koja može da uzme na sebe »oslobođenje Rusije« sitna buržoazija sela i grada. Zašto? Pitali su ih marksisti. Zato, govorili su narodnjaci, što sitna buržoazija sela i grada sačinjava sada većinu i što je, osim toga, siromašna i živi u bijedi.

Marksisti su odgovarali: točno je, da sitna buržoazija sela i grada sačinjava sada većinu i da je ona stvarno siromašna, ali zar je stvar u tome? Sitna buržoazija već odavno sačinjava većinu, ali ona dosad bez pomoći proletarijata nije pokazivala nikakvu inicijativu u borbi za »slobodu«. A zašto? Pa zato što sitna buržoazija kao klasa ne raste, naprotiv, ona se iz dana u dan raslojava i raspada na buržuje i proletere. S druge strane, razumije se, ni siromaštvo nije ovdje od presudnog značenja: »bosjaci«^[2] su siromašniji od sitne buržoazije, pa nitko ne kaže, da oni mogu preuzeti na sebe »oslobođenje Rusije«.

Kao što vidite, stvar se ne sastoji samo u tome, koja klasa sačinjava danas većinu ili koja je klasa siromašnija, već u tome koja klasa jača, a koja se raspada.

I pošto je proletarijat jedina klasa, koja neprekidno raste i jača, koja pokreće naprijed društveni život i okuplja oko sebe sve revolucionarne elemente, naša je dužnost da ga priznamo glavnom snagom u suvremenom pokretu, da stupimo u njegove redove i da njegove napredne težnje učinimo svojim težnjama.

Tako su odgovarali marksisti.

Očevidno, marksisti su dijalektički gledali na život, dok su narodnjaci rasuđivali metafizički, ? oni su zamišljali društveni život okamenjenim u jednoj točki.

Tako gleda dijalektička metoda na razvitak života.

Ali ima kretanja i kretanja. Postojalo je kretanje u društvenom životu u »decembarskim danima«, kada je proletarijat, ispravivši grbaču, napadao na skladišta oružja i jurišao na reakciju. Ali društvenim kretanjem treba nazvati i kretanje prethodnih godina, kada se proletarijat u uvjetima »mirnog« razvitka ograničavao na pojedinačne štrajkove i stvaranje sitnih sindikalnih saveza.

Jasno je da kretanje ima razne forme.

Zato i kaže dijalektička metoda, da **kretanje ima dvojaku formu: evolucionu i revolucionarnu.**

Kretanje je evoluciono, kad progresivni elementi spontano nastavljaju svoj svakodnevni rad i u stari poredak unose sitne, kvantitativne, promjene.

Kretanje je revolucionarno, kad se ti isti elementi ujedinjuju, proširuju jedinstvenom idejom i ustremljuju protiv neprijateljskog tabora da bi u korijenu uništili stari poredak i unijeli u život kvalitativne promjene kako bi uveli nov poredak.

Evolucija priprema revoluciju i stvara za nju podlogu, a revolucija završava evoluciju i pridonosi njenom daljem radu.

Isti takvi procesi događaju se i u životu prirode. Historija nauke pokazuje da je dijalektička metoda zaista naučna metoda: počevši od astronomije pa sve do sociologije svuda nalazi potvrdu misao, da u svijetu nema ničeg vječnog, da se sve mijenja, sve razvija. Prema tome, sve u prirodi treba promatrati s gledišta kretanja, razvitka. A to znači, da duh dijalektike prožima svu savremenu nauku.

Što se pak tiče oblika kretanja, što se tiče toga da, prema dijalektici sitne, kvantitativne, promjene na kraju krajeva dovode do velikih, kvalitativnih, promjena, taj zakon vrijedi u podjednakoj mjeri i u historiji prirode. Mendeljejevski »Periodični sistem elemenata« jasno pokazuje kako veliko značenje u historiji prirode ima nastajanje kvalitativnih promjena iz kvantitativnih promjena. O istom tom svjedoči u biologiji teorija neolamarkizma, koja je došla na mjesto neodarvinizma.

Mi nećemo govoriti o drugim činjenicama, koje je s dovoljnom potpunošću osvijetlio F. Engels u svom „Anti-Diringu“.

To je sadržaj dijalektičke metode.

Kako anarhisti gledaju na dijalektičku metodu?

Svakom je poznato da je osnivač dijalektičke metode bio Hegel. Marx je očistio i poboljšao tu metodu. Razumije se, ta je okolnost poznata i anarhistima. Oni znaju da je Hegel bio konzervativac, i, koristeći se time, oni na sva usta grde Hegela kao pristalicu »restauracije« i egzaltirano »dokazuju« da je »Hegel filozof restauracije ... da on veliča birokratski konstitucionalizam u njegovoj apsolutnoj formi, da je opšta ideja njegove filozofije historije podčinjena i da služi filozofskom smjeru epohe restauracije«, i tako dalje i tome slično (v. „Nobati“, broj 6., članak V. Čerkezišvilia).^[3] Isto to »dokazuje« u svojim djelima poznati anarhist Kropotkin (v., na primjer, njegovu »Nauku i anarhizam« na ruskom jeziku).

Kropotkinu istim glasom sekundiraju naši kropotkinci, počevši od Čerkezišvilia pa sve do Š. G. (v. brojeve »Nobati«).

»Istina, nitko ni ne osporava, naprotiv svatko će se složiti s tim, da Hegel nije bio revolucionar. Sami Marx i Engels prvi su u svojoj »Kritici kritičke kritike«, dokazali da Hegelovi historijski pogledi iz osnove protivuriječne samodržavljju naroda. Ali, uprkos tome, anarhisti ipak »dokazuju« i smatraju potrebnim da svaki dan »dokazuju« kako je Hegel pristalica »restauracije«. Zašto to oni čine? Vjerojatno zato, da bi svim tim diskreditirali Hegela i dali čitaocu do znanja da kod »reakcionara« Hegela ni metoda ne može biti drugačija nego »odvratna« i nenaučna.

Tim putem anarhisti misle da pobiju dijalektičku metodu.

Mi izjavljujemo da oni tim putem neće dokazati ništa drugo, osim svoje vlastito neznanje. Pascal (Paskal) i Leibniz (Lajbnic) nisu bili revolucionari, ali matematička metoda koju su oni otkrili, priznata je danas naučnom metodom. Mayer (Majer) i Helmholtz (Helmhole) nisu bili revolucionari, pa su ipak njihova otkrića u oblasti fizike stavljena u osnove nauke. Nisu bili revolucionari ni Lamarck ni Darwin, pa je ipak njihova evoluciona metoda stavila na noge biološku nauku ... Zašto je nemoguće priznati činjenicu, da je Hegelu, i pored njegovog konzervarizma uspjele razraditi naučnu metodu, koja se naziva dijalektičkom? Ne, tim putem anarhisti neće ništa drugo dokazati, do li vlastito neznanje.

Pođimo dalje. Po mišljenju anarhista, »dijalektika jest metafizika« pa pošto oni »hoće da oslobode nauku od metafizike, filozofiju od teologije«, oni odbacuju dijalektičku metodu (v. »Nobati« broj 3. i 9., Š. G., v. također Kropotkinovu »Nauku i anarhizam«).

Pa i ti anarhisti! Kaže se: »na krivoga bijeda«. Dijalektika je sazrela u, borbi protiv metafizike, u toj borbi ona je stekla sebi slavu, a po mišljenju anarhista izlazi da je dijalektika metafizika! Dijalektika kaže da u svijetu nema ničega vječnog, u svijetu je sve prolazno i promjenljivo, mijenja se priroda, mijenja društvo, mijenjaju se navike i običaji, mijenjaju, pojmovi o pravdi, mijenja se i sama istina, zato **dijalektika i gleda na sve kritički**, zato ona i poriče jednom zauvijek utvrđenu

istinu, prema tome, ona poriče i apstraktne »dogmatske postavke, koje kad se jednom otkriju, treba samo nabubati« (v. F. Engels, „Ludvig Fojerbah“). [4] A metafizika nam govori sasvim drugo. Za nju je svijet nešto vječito i nepromjenljivo (v. F. Engels, »Anti-Duhring«), on je jednom zauvijek određen od nekoga ili od nečeg, - i zato je metafizičarima uvijek na vrh jezika »vječna pravda« i »nepromjenljiva istina«.

»Rodonačelnik« anarhista Prudon govorio je da u svijetu postoji jednom zauvijek određena nepromjenljiva pravda, koja se mora staviti u temelje budućeg društva. U svezi s tim Proudhon su nazivali metafizičarom. Marx se borio protiv Proudhona pomoću dijalektičke metode i dokazivao je, da čim se u svijetu sve mijenja, mora se mijenjati i »pravda« pa je prema tome »nepromjenljiva pravda« metafizičko buncanje (v. K. Marx, Bijeda Filozofije)- Gruzinski učenici metafizičara Proudhona tvrde nam međutim: „Dijalektika Marxova jest metafizika“! Metafizika priznaje razne maglovite dogme, kao primjer, »nespoznatljivo«, »stvar po sebi«, i, na kraju krajeva, prelazi u besadržajno bogoslovlje. Nasuprot Proudhonu i Spenceru (Spenseru), Engels se protiv tih dogmi borio pomoću dijalektičke metode (v. »Ludwig Feuerbach«).

A anarhisti - učenici Proudhona i Spencera - govore nam da su Proudhon i Spencer učenjaci, a Marx i Engels metafizičari! Jedno je od ovog dvoga: ili anarhisti obmanjuju sami sebe, ili ne znaju što govore.

U svakom slučaju, nesumnjivo je da anarhisti brkaju Hegelov metafizički sistem s njegovom dijalektičkom metodom.

Ne treba ni naglašavati, da je Hegelov filozofski sistem, koji se oslanja na nepromjenljivu ideju, od početka do kraja metafizički. Ali je jasno i to, da je Hegelova dijalektička metoda, koja odriče svaku nepromjenljivu ideju, od početka do kraja naučena i revolucionarna.

Zato se Karl Marx, koji je Hegelov metafizički sistem podvrgao poraznoj kritici, u isto vrijeme pohvalno izražavao o njegovoj dijalektičkoj metodi, koja se, po Marxovim riječima, »ni pred čim ne priklanja i koja je u svojoj suštini kritička i revolucionarna«, (v. »Kapital«, sv. I. Pogovor) Zato Engels vidi veliku razliku između Hegelove metode i njegovog sistema. »Čovjek, koji bi prvenstveno cijenio Hegelov sistem, može biti dovoljno konzervativan u svakoj od tih oblasti. Onaj, pak, tko bi glavnom smatrao dijalektičku metodu, može i u politici i u religiji pripadati krajnjoj opoziciji (v. »Ludwig Feuerbach«).

Anarhisti ne vide tu razliku i nepromišljeno tvrde da je »dijalektika - metafizika«.

Pođimo dalje. Anarhisti kažu da je dijalektička metoda »smicalica«, »metoda sofizama«, »logičkog saltomortale-a« (v. »Nobati« broj 8., Š. G.), »pomoću koga se pod“ jednako lako dokazuje i istina i laž« (v. »Nobati« broj 4., članak V. Čerkezišvilija).

Dakle, po mišljenju anarhista, dijalektička metoda jednako dokazuje istinu i laž.

Na prvi pogled može se činiti da optužba, koju su podigli anarhisti nije lišena osnove. Čujte, na primjer, što kaže Engels o sljedbeniku metafizičke metode: „Njegov se govor sastoji iz „da -da, ne -ne; sve što je iznad toga to je od nečastivog;. Za njega stvar ili postoji ili ne postoji. Predmet u isto vrijeme ne može biti ono što jest i i nešto drugo: pozitivno i negativno apsolutno isključuju jedno drugo?“ (v. Anti-Duhring, Uvod).

Kako, to! - ljute se anarhisti. ? Zar je moguće, da jedan te isti predmet u isto vrijeme bude i dobar i loš! Ta to je »sofizam«, »igra riječi«, to znači, da »vi hoćete s istom lakoćom da dokažete istinu i laž«!...

Međutim udubimo se u suštinu stvari.

Danas mi zahtijevamo demokratsku republiku. Možemo li mi reći da je demokratska republika u svim svojim odnosima dobra ili da je u svim svojim odnosima loša? Ne, ne možemo! Zašto? Zato što je demokratska republika dobra samo s jedne strane, kad ona ruši feudalne poretke, ali je zato ona loša s druge strane, kad jača buržoaske poretke. Zato mi i kažemo: ukoliko demokratska

republika ruši feudalne poretke, utoliko je ona dobra, i mi se borimo za nju, ali ukoliko ona jača buržoaske poretke, utoliko je ona loša, i mi se borimo protiv nje.

Izlazi, da je jedna te ista demokratska republika u jedno te isto vrijeme i »dobra« i »loša« ? i »da« i »ne«.

Isto to može se reći i o osmosatnom radnom danu, koji je u jedno te isto vrijeme i »dobro«, ukoliko jača proletarijat, i »loše«, ukoliko jača sistem najamnog rada.

Upravo takve činjenice imao je u vidu Engels, kad je naprijed navedenim riječima karakterizirao dijalektičku metodu.

A anarhisti to nisu shvatili, pa im se savršeno jasna misao učinila kao magloviti »sofizam«.

Razumije se, anarhistima je slobodno da primjećuju ili ne primjećuju te činjenice, oni čak ne moraju da primijete ni pijesak na pjeskovitoj obali, to je njihovo pravo. Ali što će tu dijalektička metoda, koja, za razliku od anarhizma, ne gleda na život zatvorenih očiju, koja osjeća kako bje puls života i koja doslovno kaže: čim s život mijenja i nalazi u kretanju, **svaka životna pojava; ima dvije tendencije: pozitivnu i negativnu, od kojih mi prvu moramo braniti, a drugu odbaciti.**

Pođimo dalje. Po mišljenju naših anarhista, »dijalektički razvitak je katastrofalan razvitak, pomoću koga se: najprije potpuno uništava prošlost, a zatim potpuno izolirano utvrđuje budućnost... Kataklizam Cuviera (Kivijea) nastaje iz nepoznatih razloga, a katastrofe Marxa-Engelsa rađa dijalektika« (v. »Nobati« broj 8., Š. G.).

A na drugom mjestu isti autor piše: »Marksizam se oslanja na darvinizam i odnosi se prema njemu nekritički« (v. »Nobati« broj 6.) Obratite pažnju!

Cuvier poriče darvinističku evoluciju, on priznaje samo kataklizme, a kataklizam je neočekivana eksplozija, »koju stvaraju nepoznati uzroci«. Anarhisti kažu da se marksisti približuju Cuvieru i da, prema tome, poriču darvinizam.

Darwin poriče kataklizme Cuviera, on priznaje postepenu evoluciju. I eto, ti isti anarhisti govore, da se »marksizam oslanja na darvinizam i odnosi se prema njemu nekritički«, t. j. Marksisti poriču kataklizme Cuviera.

Jednom riječju, anarhisti okrivljuju marksiste da se približuju Cuvieru, a u isto vrijeme ih prekoračaju što se približuju Darwinu, a ne Cuvieru.

Eto, to vam je anarhija! Kako se ono kaže: sama pala, sama se ubila! Jasno da je Š. G. iz osmog broja »Nobati« zaboravio šta je govorio Š. G. iz šestog broja.

Tko je od njih u pravu: osmi ili šesti broj?

Obratimo se činjenicama. Marx kaže :

»Na izvjesnom stupnju svog razvitka materijalne proizvodne snage društva dolaze u proturječnost s postojećim produkcionim odnosima, ili što je samo pravni izraz za to, s odnosima vlasništva ... Tada nastaje epoha socijalne revolucije.« Ali, »nijedna društvena formacija ne propada prije nego što se razviju sve proizvodne snage, za koje ona daje dovoljno prostora ...« (v. K. Marx, »Ka kritici političke ekonomije«. Predgovor).^[5] Ako ovu Marxovu tezu primijenimo na savremeni društveni život, izlazi, da između savremenih proizvodnih snaga, koje imaju društveni karakter, i forme prisvajanja proizvoda, koja ima privatni karakter, postoji duboki konflikt, koji se mora završiti socijalističkom revolucijom (v. F. Engels, »Anti-Duhring«. Druga glava trećeg odjeljka). Kao što vidite, po mišljenju Marxa i Engelsa, revoluciju ne stvaraju »nepoznati uzroci« Cuviera, već potpuno određeni i životni društveni uzroci, koji se nazivaju »razvitak proizvodnih snaga«.

Kao što vidite, po mišljenju Marxa i Engelsa, revolucija se događa tek onda, kada dovoljno sazru proizvodne snage, a ne neočekivano, kao što je to mislio Cuvier.

Jasno je da između kataklizama Cuviera i Marxove dijalektičke metode nema ničega zajedničkog.

S druge strane, darvinizam odbacuje ne samo kataklizme Cuviera, već i dijalektički shvaćen razvitak, koji uključuje revoluciju, dok su s gledišta dijalektičke metode evolucija i revolucija, kvantitativne i kvalitativne promjene, dvije nužne forme jednog te istog kretanja. Očevidno je, da nije moguće tvrditi ni to, da se »marksizam ... nekritički odnosi prema darvinizmu«.

Izlazi, da se »Nobati« vara u oba slučaja, kako u šestom, tako i u osmom broju.

Najzad, anarhisti nam predbacuju da »dijalektika ... ne daje mogućnosti ni da se iziđe ili iskoči iz sebe, ni da se preskoči samog sebe« (v. »Nobati«, broj 8, Š. G.).

To je, gospodo anarhisti, sušta istina, tu ste vi, poštovani, potpuno u pravu: dijalektička metoda doista ne daje takvu mogućnost. Ali zašto je ne daje? Pa zato što je »iskočiti iz sebe i preskočiti samog sebe«? zanimanje divljih koza, a dijalektička metoda je stvorena za ljude. U tome je tajna!...

Takvi su u općim linijama pogledi anarhista na dijalektičku metodu.

Jasno je, da anarhisti nisu shvatili dijalektičku metodu Marxa i Engelsa, oni su izmislili svoju vlastitu dijalektiku i upravo se protiv nje tako neštedimice tuku.

A nama ostaje samo da se smijemo, gledajući taj prizor, jer nije moguće da se ne smiješ, kad vidiš kako se čovjek bori sa svojom vlastitom fantazijom, kako razbija svoje vlastite izmišljotine, a u isto vrijeme sa zanosom uvjerava kako tuče neprijatelja.

II

MATERIJALISTIČKA TEORIJA

„Ne određuje svijest ljudi njihovo biće, nego obrnuto, njihovo društveno biće određuje njihovu svijest.“ K. Marx

S dijalektičkom metodom mi smo se već upoznali.

Što je to materijalistička teorija?

Sve se u svijetu mijenja, sve se u životu razvija, ali kako se odvija to miješanje i u kakvom obliku se vrši taj razvitak? Mi znamo, na primjer, da je zemlja nekad predstavljala usijanu ognjenu masu, da se zatim postepeno hladila, da su zatim postale biljke i životinje, da je poslije razvitka životinjskog svijeta došlo do pojava određenog roda majmuna, a i da se poslije svega toga pojavio čovjek.

Tako je u općim crtama tekao razvitak prirode.

Isto tako znamo, da ni društveni život nije stajao na istom mjestu. Bilo je vrijeme kad su ljudi živjeli po principima prvobitnog komunizma; u to vrijeme oni su svoj život održavali primitivnim lovom, lutali su šumama i tako pribavljali sebi hranu. Došlo je vrijeme, kad je na mjesto prvobitnog komunizma došao matrijarhat, - u to vrijeme ljudi su svoje potrebe zadovoljavali poglavito pomoću primitivne zemljoradnje. Zatim je na mjesto matrijarhata došao patrijarhat, kad su ljudi održavali svoj život poglavito stočarstvom. Zatim je na mjesto patrijarhata došao robovlasnički sistem, - tada su ljudi održavali svoj život relativno razvijenijom zemljoradnjom. Poslije robovlasničkog sistema došao je feudalizam, a poslije svega toga buržoaski sistem.

Tako je u općim crtama tekao razvitak društvenog života.

Da, sve je to poznato ... Ali kako se vršio taj razvitak: **da li je svijest poticala razvitak »prirode« i »društva«, ili je, obrnuto, razvitak »prirode« i »društva« dovodio do razvitka**

svijesti? Tako postavlja pitanje materijalistička teorija.

Neki kažu, da je »prirodi« i »društvenom životu« prethodila svjetska ideja, koja je zatim stavljena u temelj njihovog razvitka, tako da je razvitak pojava »prirode« i »društvenog života«, tako reći, kao vanjska forma, jednostavan izraz razvitka svjetske ideje.

Takvo je bilo, na primjer, učenje idealista, koji su se vremenom podijelili na nekoliko struja.

Drugi pak kažu, da u svijetu od iskona postoje dvije sile koje poriču jedna drugu - ideja i materija, svijest i biće, i da se, u skladu s tim, pojave također dijele na dva niza - idealni i materijalni, koji poriču jedan drugog i bore se među sobom, tako da je razvitak prirode i društva stalna borba među idealnim i materijalnim pojavama.

Takvo je bilo, na primjer učenje dualista, koji su se vremenom, kao i idealisti, podijelili na nekoliko struja.

Materijalistička teorija iz osnova poriče kako dualizam, tako i idealizam.

Razumije se, u svijetu postoje idealne i materijalne pojave, ali to nikako ne znači da one negiraju jedna drugu. Naprotiv, idealna i materijalna strana jesu dvije različite forme jedne te iste prirode ili društva, njih je nemoguće zamisliti jednu bez druge, one postoje zajedno, razvijaju se zajedno, i, prema tome, mi nemamo nikakve osnove misliti, da one poriču jedna drugu.

Prema tome, pokazuje se da je tako zvani dualizam neodrživ.

Jedinstvena i nedjeljiva priroda, izražena u dvjema različitim formama - materijalnoj i idealnoj; jedinstven i nedjeljivi društveni život, izražen u dvjema različitim formama - materijalnoj i idealnoj, - eto, kako mi moramo gledati na razvitak prirode i društvenog života.

To je monizam materijalističke teorije.

U isto vrijeme, materijalistička teorija poriče i idealizam.

Nepravilna je misao, da idealna strana, i uopće svijest u svom razvitku tobože prethodi razvitku materijalne strane. Još nije bilo živih bića, a već je postojala tako zvana vanjska, »neživa« priroda. Prvo živo biće nije posjedovalo nikakvu svijest, ono je imalo samo svojstvo nadražljivosti i prve začetke osjećaja. Zatim se kod životinja postepeno razvijala sposobnost osjećanja, polako prelazeći svijest, u skladu s razvitkom građe njihovog organizma i nervnog sistema. Da je majmun uvijek išao četveronoške da nije uspravio leđa, njegov potomak – čovjek- Ne bi mogao da se slobodno koristi svojim plućima i glasnicama, te prema tome, ne bi mogao da se koristi govorom što bi iz osnova zaustavilo razvitak njegove svijesti. Ili da majmun nije stao na zadnje noge, njegov potomak čovjek bio bi prinuđen da uvijek ide četveronoške, gleda dolje i da odatle crpe svoje utiske; on ne bi imao mogućnosti da gleda gore i oko sebe, te prema tome, ne bio u mogućnosti da svome mozgu pribavi više utisak nego što ih ima četveronožna životinja. Sve bi to iz osnova zaustavilo razvitak ljudske svijesti.

Izlazi, da je za razvitak svijesti nužna ova ili ona građa organizma i razvitak njegovog nervnog sistema.

Izlazi, da razvitku idealne strane, razvitku svijest prethodi razvitak materijalne strane, razvitak vanjskih uvjeta: najprije se mijenjaju vanjski uvjeti, najprije mijenja materijalna strana, pa se zatim u skladu s tim mijenja svijest, idealna strana.

Prema tome, historija razvitka prirode iz osnove podriva tako zvani idealizam.

Isto to vrijedi i o historiji razvitka ljudskog društva.

Historija pokazuje: ako su ljudi u razna vremena bili prožimani različitim mislima i željama, uzrok za to leži u tome što su se ljudi u razna vremena na različit način borili s prirodom radi zadovoljenja svojih potreba, i što su se u skladu s tim, na različit način razvijali njihovi ekonomski odnosi. Bilo je vrijeme, kad su se ljudi borili s prirodom zajednički, na principima prvobitnog

komunizma onda je i njihovo vlasništvo bilo komunističko, i zato oni tada nisu gotovo ni razlikovali »moje« i »tvoje«, njihova je svijest bila komunistička. Došlo je vrijeme, kad je u proizvodnju prodrlo razlikovanje »moga« i »tvoga«, onda je i vlasništvo dobilo privatan, individualistički karakter, i zato je svijest ljudi bila prožeta osjećanjem privatnog vlasništva. Dolazi vrijeme, današnje vrijeme, kada proizvodnja ponovo dobiva društveni karakter, prema tome, ubrzo će i vlasništvo dobiti društveni karakter, - i baš zato se svijest ljudi postepeno prožima socijalizmom.

Jednostavan primjer. Zamislite obučara koji je imao malu radionicu, ali nije izdržao konkurenciju s krupnim gazdama, zatvori radionicu i, recimo, najmi se u tvornicu obuće u Tiflisu, kod Adeljhanova. On je stupio u tvornicu Adeljhanova, ali ne radi toga, da bi se pretvorio u stalnog najamnog radnika, već s ciljem da skupi novaca, skrpi kapitalčić, pa da onda ponovo otvori svoju radionicu. Kao što vidite, kod tog obučara položaj je već proleterski, ali njegova svijest zasad još Nije proleterska, ona je skroz na skroz sitnoburžoaska. Drugim riječima, sitnoburžoaski položaj ovog obučara već je isčezao, njega više nema, ali njegova sitnoburžoaska svijest još Nije isčezla, ona je zaostala iza njegova stvarnog položaja.

Jasno je, da se i tu, u društvenom životu, najprije mijenjaju vanjski uvjeti, najprije se mijenja položaj ljudi, pa se onda, u skladu s tim, mijenja njihova svijest.

Ali vratimo se našem obučaru. Kao što već znamo, on namjerava da nakupi novaca, pa da onda otvori svoju radionicu. Radi proletarizirani obučar i vidi, da je skupiti novac vrlo teška stvar, jer nadnica jedva stiže za život. Osim toga, on primjećuje da ni otvaranje privatne radionice nije baš tako primamljivo: najamnina, ćefovi mušterija, nestašica novca, konkurencija krupnih gazda i tome slične nevolje - eto, koliko briga rastrže privatnog majstora. Međutim, proletarijat je relativno slobodniji od tih briga, njega ne uznemirava ni mušterija, ni najamnina, on ujutro dolazi u tvornicu, »spokojno« uveče odlazi, a u subotu isto tako spokojno slaže u džep »isplatu«. Tu se upravo najprije i podrezuju krila sitnoburžoaskim snovima našeg obučara, tu se najprije i zameću u njegovoj duši proleterske težnje.

Vrijeme prolazi, a naš obučar vidi, da novac ne stiže ni za najpotrebnije, da mu je neophodno potrebno povećanje nadnice. U isto vrijeme on primjećuje, da se njegovi drugovi dogovaraju o nekakvim savezima i štrajkovima. Tu naš obučar upravo i **postaje svjestan toga da je radi poboljšanja svoga položaja potrebno boriti se protiv gazda, a ne otvarati svoju radionicu**. On stupa u savez, uključuje se u štrajkački pokret i ubrzo prihvaća socijalističke ideje...

Tako je, poslije promjene materijalnog položaja obučara došla na kraju krajeva promjena njegove svijesti: najprije se promijenio njegov materijalni položaj, a zatim, poslije izvjesnog vremena, izmijenila se, u skladu s tim, i njegova svijest.

Isto to vrijedi i za klase i za društvo u cjelini.

U društvenom životu također se najprije mijenjaju vanjski uslovi, najprije se mijenjaju materijalni uslovi, pa se onda, u skladu s tim, mijenja i mišljenje ljudi, njihove navike, običaji, njihov pogled na svijet.

Zato Marx kaže:

»Ne određuje svijest ljudi njihovo biće, nego obrnuto, njihovo društveno biće određuje njihovu svijest.« Ako materijalnu stranu, vanjske uslove, biće i druge slične pojave nazovemo sadržajem, onda idealnu stranu, svijest i druge slične pojave možemo nazvati formom. Odatle je nikla poznata materijalistička postavka: u procesu razvitka sadržaj prethodi formi, forma zaostaje za sadržajem.

I kako je, po Marxovu mišljenju, ekonomski razvitak »materijalna osnova« društvenog života, njegov sadržaj, a pravno-politički i religijsko-filozofski razvitak »ideološka forma« tog sadržaja, njegova »nadgradnja«, - Marx izvodi zaključak: »s promjenom ekonomske osnove brže ili sporije dolazi do prevrata u čitavoj ogromnoj nadgradnji«.

Razumije se, to nikako ne znači, da je, po Marxovu mišljenju, moguć sadržaj bez forme, kako se to pričinilo Š. G. (v. »Nobati«, broj 1., »Kritika monizma«). Sadržaj bez forme nije moguć, ali stvar

je u tome, što ova ili ona forma, uslijed njenog zaostajanja od svog sadržaja, nikad potpuno ne odgovara tom sadržaju te se, na taj način, nov sadržaj »po nuždi« privremeno zaodjeva u staru formu, što izaziva konflikt među njima. U današnje vrijeme, na primjer, društvenom sadržaju proizvodnje ne odgovara forma prisvajanja produkata proizvodnje, koja ima privatni karakter, i baš na toj osnovi izbija savremeni socijalni »konflikt«.

S druge strane, misao da je svijest forma bića, nikako ne znači da je svijest po svojoj prirodi ista ta materija. Tako su mislili samo vulgarni materijalisti [na primjer, Buchner (Bihner) i Moleschott (Molešot)], čije teorije iz osnova proturječe Marxovu materijalizmu i koje je opravdano ismijavao Engels u svome »Ludwigu Feuerbachu«. Prema Marxovu materijalizmu, svijest i biće, ideja i materija jesu dvije različite forme jedne te iste pojave, koja se, uopće govoreći, naziva priroda ili društvo. Prema tome, one niti poriču jedna drugu[6] niti u isto vrijeme predstavljaju jednu istu pojavu. Stvar je samo u tome, da u razvitku prirode i društva, svijesti, t. j. onome što se događa u našoj glavi, prethodi odgovarajuća materijalna promjena, t. j. ono, što se događa izvan nas, poslije ove ili one materijalne promjene prije ili kasnije neminovno dolazi odgovarajuća idealna promjena.

Lijepo, reći će nam, možda je to i pravilno u odnosu na historiju prirode i društva. Ali na koji se način rađaju danas u našoj glavi različite predodžbe i ideje? Postoje li u stvarnosti tako zvani vanjski uvjeti, ili postoje samo naše predodžbe o tim vanjskim uvjetima? I ako postoje vanjski uvjeti, u kojoj je mjeri moguće njihovo opažanje i saznanje? Povodom toga materijalistička teorija kaže da predodžbe, naše »ja«, postoji samo utoliko ukoliko postoji vanjski uvjeti koji izazivaju utiske u našem »ja«. Onaj tko nepromišljeno govori, da ne postoji ništa drugo osim naših predodžaba, prinuđen je da poriče bilo kakve vanjske uvjete i da, prema tome, poriče postojanje ostalih ljudi dopuštajući postojanje samo svoga »ja«, što je apsurdno i apsolutno se protivi osnovama nauke.

Očevidno je da vanjski uvjeti stvarno postoje, da ti uvjeti postojali prije nas i postojat će poslije nas, pri čemu je njihovo opažanje i saznanje moguće utoliko lakše, ukoliko i oni češće i jače budu djelovali na našu svijest.

Što se tiče toga, na koji način se u današnje vreme rađaju u našoj glavi različite predodžbe i ideje, mi moramo primijetiti, da se tu ukoliko ponavlja isto ono što se događa u historiji prirode i društva. U datom slučaju predmet, koji se nalazi izvan nas, prethodio je našoj predodžbi o tom predmetu, i u tom slučaju naša predodžba, forma, zaostaje za predmetom - iza svog sadržaja. Ako ja gledam drvo i ako ga vidim, onda to samo pokazuje da je, još prije nego se u mojoj glavi rodila predodžba o drvetu, postojalo samo drvo, koje je kod mene izazvalo odgovarajuću predodžbu ...

To je ukoliko sadržaj Marxove materijalističke teorije.

Nije teško shvatiti, kakvo značenje mora imati materijalistička teorija za praktičnu djelatnost ljudi.

Ako se najprije mijenjaju ekonomski uvjeti, a potom mijenja svijest ljudi, onda je jasno, da obrazloženje za ovi ili onaj ideal moramo tražiti ne u mozgu ljudi, niti u njihovoj fantaziji, već u razvitku njihovih ekonomskih uvjeta. Lijep je i prihvatljiv samo onaj ideal, koji je stvoren na osnovi izučavanja ekonomskih uvjeta. Nepodesni su i neprihvatljivi svi oni ideali, koji ne računaju s ekonomskim uvjetima, koji se ne oslanjaju na njihov razvitak.

To je prvi praktični zaključak materijalističke teorije.

Ako svijest ljudi, njihove navike i običaje, određuju vanjski uvjeti, ako se nepodesnost pravnih i političkih formi zasniva na ekonomskom sadržaju, onda je jasno, da se mi moramo zalagati za korjenito preuređenje ekonomskih odnosa da bismo zajedno s njima iz korijena izmijenili navike i običaje naroda i njegov politički poredak.

Evo što o tome kaže Karl Marx:

»Nije potrebna velika oštroumnost, da bi se sagledala veza između učenja materijalizma... i socijalizma. Ako čovjek sva svoja znanja, osjeća i dr. crpi iz čutilnog svijeta... onda, prema tome,

treba tako urediti okolni svijet da bi čovjek saznavao u njemu istinsko ljudsko, kako bi se u njemu navikao odgajati u sebi ljudska svojstva? Ako čovjek nije slobodan u materijalističkom smislu, t. j. ako je slobodan uslijed pozitivne snage da manifestira svoju istinsku individualnost, a ne uslijed negativne snage da izbjegava ovo ili ono, onda ne treba kažnjavati presteupe pojedinih lica, već uništiti antisocijalne izvore prestupa . . . Ako ljudski karakter formiraju prilike, onda, prema tome, treba prilike učiniti čovječnima« (v. »Ludwig Feuerbach«, prilog: »K. Marx o francuskom materijalizmu XVIII. Vijeka«).^[7] To je drugi zaključak materijalističke teorije.

Kako anarhisti gledaju na materijalističku teoriju Marxa i Engelsa? Dok dijalektička metoda vodi porijeklo od Hegela, dotle materijalistička teorija predstavlja novi razvoj Feuerbachovog materijalizma. To je anarhistima dobro poznato, i oni se trude sa nedostatke Hegela i Feuerbacha iskoriste za to, da bi ocrnili dijalektički materijalizam Marxa i Engelsa. U pogledu Hegela i dijalektičke metode mi smo već istakli, da takve smicalice anarhista ne mogu dokazati ništa drugo osim njihovo vlastito neznanje. Isto to treba reći i u pogledu njihovih napada na Feuerbacha i na materijalističku teoriju.

Tako nam, na primjer, anarhisti samouvjereno govore da je »Feuerbach bio panteist . . .«, da je on »obogotvorio čovjeka...« (v.»Nobati« broj 7., D. Delendi), da je, »po mišljenju Feuerbacha čovjek ono što on jede...«, da je Marx tobože odatle izvukao zaključak: »Prema tome, najglavnije i najprimarnije jest ekonomski položaj ...« »Nobati« broj 6., Š. G.).

Istina, u panteizam Feuerbacha, u njegovo obogotvorenje čovjeka i druge slične njegove greške nitko sumnja. Naprotiv, Marx i Engels prvi su otkrili Feuerbachove greške. Ali anarhisti i pored toga smatraju potrebnim da ponovo »otkriju« već otkrivene greške. Zašto? Vjerojatno zato što, grdeći Feuerbacha, žele da indirektno ocrne materijalističku teoriju Marxa i Engelsa. Razumije se, ako mi nepristrano razmotrimo stvar, onda ćemo, zacijelo, naći, da je kod Feuerbacha pored nepravilnih misli bilo i pravilnih, upravo onako kako se to događalo u historiji s mnogim učenicima. Ali anarhisti ipak nastavljaju »otkrivati« ...

Još jedanput izjavljujemo da oni sličnim smicalicama neće dokazati ništa drugo osim svoje vlastito neznanje.

Interesantno je da su anarhisti (kao što ćemo niže vidjeti) naumili da materijalističku teoriju kritiziraju po čuvenju, bez ikakvog upoznavanja s njom. Zato oni često proturječe jedan drugome i demantiraju jedan drugog, što, razumije se, dovodi naše »kritičare« u smiješan položaj. Tako, na primjer, ako čujete g-na Čerkezišvilia, ispada da su Marx i Engels mrzili monistički materijalizam, da je njihov materijalizam bio vulgaran, a ne monistički: »Ova velika nauka naturalista s njenim sistemom evolucije, transformizmom i monističkim materijalizmom, koju tako silno mrzi Engels ... izbjegavala je dijalektiku« itd. (v. »Nobati« broj 4., V. Čerkezišvili).

Izlazi da je prirodoslovni materijalizam, koji odobrava Čerkezišvili i koji je »mrzio« Engels, bio monistički materijalizam, i da, prema tome, on zaslužuje odobravanje, a da materijalizam Marxa i Engelsa nije monistički i, razumije se, ne zaslužuje priznanje.

Drugi pak anarhist kaže da je materijalizam Marxa i Engelsa monistički, i da zato i zaslužuje da bude odbačen: »Marxova historijska koncepcija je Hegelov atavizam. Monistički materijalizam apsolutnog objektivizma uopće i Marxov ekonomski monizam napose nemogući su u prirodi i pogrešni u teoriji... Monistički materijalizam jest loše prikriveni dualizam i kompromis između metafizike i nauke ...« (v. »Nobati« broj 6, Š. G.) Izlazi da je monistički materijalizam neprihvatljiv, da ga Marx i Engels ne mrze već, naprotiv, i oni sami su monistički materijalisti, uslijed čega treba monistički materijalizam nužno odbaciti.

Jedan u klin, drugi u ploču! Pa sad pronađi, tko govori istinu: prvi ili drugi! Sami se još između sebe nisu složili o odlikama ili nedostacima Marxova materijalizma, sami još Nisu shvatili, je li on monistički ili ne, sami još Nisu prečistili što je prihvatljivije: vulgarni ili monistički materijalizam, ? a već nas zaglušuju svojim hvalisanjem: mi smo, vele, pobili marksizam! Da, da, ako kod gospode anarhista i u buduće jedan tako usrdno bude pobijao poglede drugog, onda, nema zбора, budućnost

će pripasti anarhistima ...

Nije manje smiješna ni ta činjenica da se neki »znameniti« anarhisti, bez obzira na svoju »znamenitost«, još Nisu upoznali s različitim smjerovima u nauci. Pokazuje se da oni ne znaju, da u nauci ima raznih vrsta materijalizma, da među njima postoje velike razlike: postoji, na primjer, vulgarni materijalizam, koji poriče značaj idealne strane i njen utjecaj na materijalnu stranu, ali postoji i tako zvani monistički materijalizam - Marxova materijalistička teorija, koja naučno promatra uzajamni odnos idealne i materijalne strane. A anarhisti brkaju te razne vrste materijalizma, ne vide čak ni očigledne razlike među njima i u isto vrijeme s velikim samopouzdanjem izjavljuju: mi preporučamo nauku! Tako, na primjer, P. Kropotkin u svojim »filozofskim« radovima samouvjereno izjavljuje da se komunistički anarhizam oslanja na »suvremenu materijalističku filozofiju«, ali ni jednom riječju ne objašnjava pobliže, na kakvu se to »materijalističku filozofiju« oslanja komunistički anarhizam: na vulgarnu, monističku, ili koju drugu. On očevidno ne zna da među raznim strujama materijalizma postoji korjenita proturječnost, on ne shvaća da bi ove struje jednu s drugom - ne znači »preporučati nauku«, već pokazivati direktno neznanje (v. Kropotkin »Nauka i anarhizam«, a također i »Anarhija i njena filozofija«).

Isto to treba reći i o gruzinskim učenicima Kropotkina. Čujte: »Po Engelsovu mišljenju, a i po mišljenju Kautskog Marx je čovječanstvu ukazao veliku uslugu time što je ...«, između ostalog, otkrio »materijalističku koncepciju. Je li to tačno? Ne bismo rekli, jer znamo ... da su historičari, učenjaci i filozofi koji se pridržavaju tog shvaćanja, da društveni mehanizam stavljaju u pokrete tobože geografski, klimatsko-telurski, kozmički, antropološki biološki uvjeti, - da su svi oni materijalisti« (v. »Nobati« broj 2.).

Izlazi, da između »materijalizma« Aristotela i Holbacha (Holbaha) ili između »materijalizma« Marxa i Moleschotta nema nikakve razlike! Eto ti kritike! I ljudi koji imaju takva saznanja naumili su da preporode nauku! Ne kaže se uzalud: »Nesreća je kad kolače počne peče obuçar!... « Dalje. Naši »znameniti« anarhisti negdje su čuli da Marxov materijalizam »teorija želuca«, i prekoravaju nas marksiste: »Po mišljenju Feuerbacha, čovjek je ono, što on jede. Ta formulacija magijski je djelovala na Marxa i Engelsa« zbog čega je Marx izveo zaključak da »najglavnije i najprimarnije jest ekonomski položaj, produkcionni odnosi... « Zatim nas anarhisti filozofski poučavaju: »Reći da jedino sredstvo za taj cilj (društveni život) jesu jelo i ekonomska proizvodnja, bila bi pogreška ... Ako bi jelo i ekonomski položaj u glavnom određivali ideologiju onda bi neki proždrljivci bili geniji (v. »Nobati« broj 6, Š. G.).

Eto kako je lako, reklo bi se, pobiti materijalizam Marxa i Engelsa. Dovoljno je ćuti od kakve institutke ulične spletke na adresu Marxa i Engelsa, dovoljno je te ulične spletke s filozofskim samopouzdanjem ponoviti na stranicama nekakvog »Nobatia«, pa da se odmah stekne slava »kritičara« marksizma! Ali recite gospodo: gdje je, kada, na kojem planetu i koji Marx rekao da »jelo određuje ideologiju«? Zašto vi niste naveli nijednu rečenicu, nijednu riječ iz Marxovih djela u potvrdu vaše izjave? Istina je, Marx je govorio da ekonomski položaj ljudi određuje njihovu svijest, njihovu ideologiju ali tko vam je rekao da su jedenje i ekonomski položaj jedno te isto? Zar vi ne znate, da se fiziološka pojava kakva je, na primjer, jelo, iz osnova razlikuje od sociološke pojave, kakva je, na primjer, ekonomski položaj ljudi? Brkanje tih dviju različitih pojava može se oprostiti recimo, nekoj institutki, ali kako se moglo dogoditi da vi, »uništiooci socijal-demokracije«, »preporoditelji nauke«, tako bezbrižno ponavljate pogrešku institutki? Pa i kako bi jelo moglo određivati društvenu ideologiju? Ded, udubite se u svoje vlastite riječi: jelo, forma jedenja se ne mijenja, i u staro vrijeme ljudi su isto tako jeli, žvakali i varili hranu, kao i sad, a ideologija se sve vrijeme mijenja. Antička, feudalna, buržoaska, proleterska - eto, između ostalog, kakve forme ima ideologija. Može li se zamisliti da bi ono što se ne mijenja, određivalo ono što se sve vrijeme mijenja? Pođimo dalje. Po mišljenju anarhista, Marxov materijalizam »jest isti paralelizam ...« Ili: »monistički materijalizam jest loše prikriiveni dualizam i kompromis između metafizike i nauke...« »Marx pada u dualizam zato što on produkcione odnose predstavlja kao nešto materijalno, a ljudske težnje i volju kao iluziju i utopiju, koja nema značenja, iako postoji« (v. »Nobati« broj 6., Š. G.).

Prvo, Marxov monistički materijalizam nema ništa zajedničko s besmislenim paralelizmom. S gledišta tog materijalizma, materijalna strana, sadržaj, nužno prethodi idealnoj strani, formi. Paralelizam pak odbacuje taj pogled i odlučno izjavljuje da ni materijalna, ni idealna strana ne prethodi jedna drugoj, da se obje razvijaju zajedno, paralelno.

Drugo, čak da je i stvarno »Marx predstavljao produkcione odnose kao nešto materijalno, a ljudske težnje i volju kao iluziju i utopiju, koja nema značenja«, - zar to znači da je Marx dualist? Dualist, kao što je poznato, pripisuje podjednako značenje idealnoj i materijalnoj strani kao dvama suprotnim principima. Ali ako, po vašim, riječima, Marx stavlja na prvi plan materijalnu stranu i obrnuto, ne pridaje značenja idealnoj strani kao »utopiji« onda otkuda ste vi, gospodo »kritičari«, izvukli Marxov dualizam? Treće, kakva može biti veza između materijalističkog monizma i dualizma, kada i dijete zna, da monizam polazi, od jednog principa prirode ili bića, koji ima materija i idealnu formu, dok dualizam polazi od dva principa, materijalnog i idealnog, koji, prema dualizmu, poriču jedan drugi? Četvrto, kada je to Marx »predstavljao ljudske težnje i volju kao utopiju i iluziju«? Istina, Marx je »ljudske težnje i volju« objašnjavao ekonomskim razvitkom, i kada težnje nekih kabinetskih ljudi nisu odgovarale ekonomskim prilikama, on ih je nazivao utopijskim. Ali zar to znači, da su, po Marxovu mišljenju, ljudske težnje uopće utopijske? Zar i to treba objašnjavati? Zar vi niste čitali Marxove riječi? »Čovječanstvo sebi uvijek postavlja samo takve zadatke, koje može da riješi« (v. predgovor »Ka kritici političke ekonomije«), t. j. uopće govoreći, čovječanstvo ne ide za utopističkim ciljevima. Jasno je, da naš »kritičar« ili ne shvaća ono o čemu govori, ili smišljeno izvrće činjenice.

Peto, tko vam je rekao, da po mišljenju Marxa i Engelsa, »ljudske težnje i volja nemaju značenja«? Zašto vi ne ukazujete, gdje oni o tome govore? Zar u »Osamnaestom brumaire-u Louisa Bonaparte-a« (brimeru Luja Bonaparte), u »Klasnoj borbi u Francuskoj«, u »Građanskom ratu u Francuskoj« i u drugim sličnim brošurama Marx ne govori o značenju »težnji i volje«? Zašto se onda Marx trudio da u socijalističkom duhu razvije »volju i težnje« proletera, zašto je vodio propagandu među njima, ako nije pridavao značaj »težnjama i volji«? Ili, o čemu govori Engels u svojim poznatim člancima iz 1891.-94 godine, ako ne o »značenju volje i težnje«? Istina, po Marxovu mišljenju, »volja i težnje« ljudi crpe svoj sadržaj iz ekonomskog položaja, ali zar to znači da sam one ne vrše nikakav utjecak na razvitak ekonomskih odnosa? Zar je anarhistima tako teško da shvate tako jednostavnu misao? Još jedna »optužba« gospode anarhista: »nemoguće je zamisliti formu bez sadržaja?« zato je nemoguće reći, da »forma slijedi iza sadržaja (zaostaje iza sadržaja. K.)? oni „koegzistiraju“? U protivnom slučaju monizam je apsurd« (v. »Nobati« broj 1. Š. G.) Opet je naš »učenjak« malko zalutao. Da sadržaj nije moguće zamisliti bez forme, to je pravilno. Ali isto tako je pravilno i to, da postojeća forma nikad potpuno ne odgovara postojećem sadržaju: prva zaostaje od drugog, nov sadržaj u izvjesnoj mjeri uvijek je obučen u staru formu, zbog čega između stare forme i novog sadržaja uvijek postoji konflikt. Baš Na toj osnovi i nastaju revolucije, i u tome se, između ostalog, izražava revolucionarni duh Marxova materijalizma. A »znameniti« anarhisti nisu to shvatili, za što su, razumije se, krivi oni sami, a ne materijalistička teorija.

Takvi su pogledi anarhista na materijalističku teoriju Marxa i Engelsa, ako se oni uopće mogu nazvati pogledima.

III

PROLETERSKI SOCIJALIZAM

Mi smo sad upoznati s Marxovim teorijskim učenjem: upoznati smo s njegovom metodom, upoznati smo i s njegovom teorijom.

Kakve praktične zaključke treba da izvučemo iz tog učenja? Kakva je veza između dijalektičkog materijalizma i proleterskog socijalizma? Dijalektička metoda kaže da samo ona klasa može biti do kraja progresivna, samo ona klasa može razbiti jaram robovanja, koja iz dana u dan raste, uvijek ide

naprijed i neumorno se bori za bolju budućnost. Mi vidimo da jedina klasa koja nepokolebljivo raste, uvijek ide naprijed i bori se za budućnost, jest gradski i seoski proletarijat. Prema tome, mi moramo služiti proletarijatu i na njega polagati svoje nade.

To je prvi praktični zaključak iz Marxova teorijskog učenja.

Ali nije svako služenje jednako. Proletarijatu »služi« i Bernstein, kad mu propovijeda da zaboravi na socijalizam. Proletarijatu »služi« i Kropotkin, kad mu predlaže rasplinuti socijalizam seoskih općina, lišen široke industrijske baze. Proletarijatu služi i Karl Marx kad ga poziva u proleterski socijalizam, koji se oslanja na široku bazu moderne krupne industrije.

Kako nam valja postupati da bi naš rad bio na korist proletarijatu? Na koji mi način moramo služiti proletarijatu? Materijalistička teorija kaže da ovaj ili onaj ideal može učiniti proletarijatu pravu uslugu samo u tom slučaju ako taj ideal ne proturječi ekonomskom razvitku zemlje, ako potpuno odgovara zahtjevima tog razvitka. Ekonomski razvitak kapitalističkog sistema pokazuje da savremena proizvodnja dobiva društveni karakter, da društveni karakter proizvodnje iz osnove poriče postojeće kapitalističko vlasništvo; prema tome, naš je glavni zadatak pridonijeti svrgavanju kapitalističkog vlasništva i uvođenju socijalističkog vlasništva. A to znači, da učenje Bernsteina, koji propovijeda da se zaboravi na socijalizam, iz osnova proturječi zahtjevima ekonomskog razvitka, da će ono učiniti štetu proletarijatu.

Ekonomski razvitak kapitalističkog sistema pokazuje dalje da se savremena proizvodnja svakim danom proširuje, da ona ne može stati u okvire pojedinih gradova i gubernija, neprestano lomi te okvire i obuhvaća teritorije čitave države, prema tome, mi moramo pozdravljati proširenje proizvodnje i za osnovu budućeg socijalizma priznati ne pojedine gradove i općine, već cijeli i nedjeljivi teritorij čitave države, koji će se u budućnosti, razumije se, sve više i više širiti. A to znači da Kropotkinovo učenje koje budući socijalizam zatvara u okvire pojedinih gradova i općina, proturječi interesima moćnog širenja proizvodnje, da će oni učiniti štetu proletarijatu.

Boriti se za široki socijalistički život, kao za glavni cilj, eto, kako treba da služimo proletarijatu.

To je drugi praktični zaključak iz Marxova teorijskog učenja.

Jasno je, da je proleterski socijalizam direktan zaključak iz dijalektičkog materijalizma.

Što je to proleterski socijalizam?

Savremeni sistem je kapitalistički. To znači da je svijet podijeljen na dva suprotna tabora, na tabor nezatne šačice kapitalista i tabor većine - proletera. Proleter rade danju i noću, ali uprkos tome ostaju i dalje siromašni. Kapitalisti ne rade, ali su uprkos tome bogati. I to se ne događa zato što proleterima, tobože, nedostaje pameti, dok su kapitalisti genijalni, već zato što kapitalisti prisvajaju plodove rada proletera, zato, što kapitalisti eksploatiraju proletere.

Zašto plodove rada proletera prisvajaju baš kapitalisti, a ne sami proleter? Zašto kapitalisti eksploatiraju proletere, a ne proleter kapitaliste? Zato što se kapitalistički sistem zasniva na robnoj proizvodnji: tu sve dobiva oblik robe, svuda vlada princip kupoprodaje. Tu možete kupiti ne samo predmete potrošnje, ne samo proizvode za ishranu, već također i radnu snagu ljudi, njihovu krv, njihovu savjest. Kapitalisti znaju sve to i kupuju radnu snagu proletera, uzimaju ih pod najam. A to znači da kapitalisti postaju vlasnici radne snage koju su kupili. Proleter pak gube pravo na tu prodanu radnu snagu. To jest, ono, što izradi ta radna snaga, ne pripada proleterima, već pripada samo kapitalistima i ide u njihov džep. Može radna snaga koju ste prodali proizvesti dnevno robe za 100 rubalja, to se vas ne tiče i ne pripada vama, to se tiče samo kapitalista i pripada njima, vi morate dobiti samo svoju nadnicu, koja će, možda, biti dovoljna za vaše najnužnije potrebe, ako vi, naravno, budete živjeli štedljivo. Ukratko: kapitalisti kupuju radnu snagu proletera, oni unajmljuju proletere, i baš zato kapitalisti prisvajaju plodove rada proletera, baš zato kapitalisti eksploatiraju proletere, a ne proleter kapitaliste.

Ali zašto baš kapitalisti kupuju radnu snagu proletera? Zašto proleter stupaju u najam kod kapitalista, a ne kapitalisti kod proletera? Zato što je glavna osnova kapitalističkog sistema privatno

vlasništvo na oruđa i sredstva za proizvodnju. Zato što su tvornice, zavodi, zemlja i njena rudna blaga, šume, željeznice, strojevi i druga sredstva za proizvodnju pretvorena u privatno vlasništvo neznatne šačice kapitalista. Zato, što su proleterli lišeni svega toga. Eto zato kapitalisti uzimaju pod najam proletere, da bi stavili u pokret tvornice i zavode, u protivnom slučaju njihova oruđa i sredstva za proizvodnju ne bi donosila nikakav profit. Eto zato proleterli prodaju svoju radnu snagu kapitalistima, u protivnom slučaju oni bi pomrli od gladi.

Sve to baca svjetlost na opći karakter kapitalističke proizvodnje. Prvo, samo se po sebi razumije da kapitalistička proizvodnja ne može biti nešto jedinstveno i organizirano: ona je potpuno razdrobljena na privatna poduzeća pojedinih individualnih kapitalista. Drugo, jasno je također i to da direktan cilj te razdrobljene proizvodnje nije zadovoljavanje potreba stanovništva, već proizvodnja roba za prodaju u cilju povećanja profita kapitalista. Ali kako svaki kapitalist teži za uvećanjem svoga profita, to se svaki od njih trudi da proizvodi što je moguće više robe, uslijed čega se tržište brzo zasiti, cijene robe padaju i nastupa opća kriza.

Na taj način, krize, nezaposlenost, prekidi u proizvodnji, anarhija proizvodnje i tome slično jesu direktan rezultat neorganiziranosti savremene kapitalističke proizvodnje.

Iako ovaj neorganizirani društveni sistem još Nije srušen, iako on još snažno odbija napade proletarijata, to se prije svega objašnjava time što ga štiti kapitalistička država, kapitalistička vlada.

To je osnova savremenog kapitalističkog društva.

Nema sumnje da će buduće društvo biti izgrađeno na sasvim drugoj osnovi.

Buduće društvo je socijalističko društvo. To prije svega znači da tamo neće biti nikakvih klasa: neće biti ni kapitalista, ni proletera, neće, dakle, biti ni eksploatacije. Tamo će biti samo trudbenika koji kolektivno rade.

Buduće društvo je socijalističko društvo. To također znači da će tamo zajedno s eksploatacijom biti uništene robna proizvodnja i kupoprodaja, zato tamo neće biti mjesta kupcima i prodavačima radne snage, iznajmljivačima i najamnicima, tamo će biti samo slobodnih trudbenika.

Buduće društvo je socijalističko društvo. To najzad znači, da će tamo zajedno s najamnim radom biti uništeno svako privatno vlasništvo na oruđa i sredstva za proizvodnju, da tamo ne će biti ni siromaha-proletera, ni bogataša-kapitalista, tamo će biti samo trudbenika koji kolektivno posjeduju svoju zemlju i rudna blaga, sve šume, sve tvornice i zavode, sve željeznice itd.

Kao što vidite, glavni cilj buduće proizvodnje jest neposredno zadovoljavanje potreba društva, a ne proizvodnja roba za prodaju radi povećanja dobiti kapitalista. Tu neće biti mjesta robnoj proizvodnji, borbi za profite itd.

Jasno je također i to da će buduća proizvodnja biti socijalistički organizirana, visokorazvijena proizvodnja, koja će voditi računa o potrebama društva i proizvoditi upravo onoliko, koliko je društvu potrebno. Tu neće biti mjesta ni rascjepkanosti proizvodnje, ni konkurenciji, ni krizama, ni nezaposlenosti.

Tamo gdje nema klasa, tamo gdje nema bogatih i siromašnih, tamo nema potrebe ni za državom, tamo nema potrebe ni za političkom vlašću, koja tlači siromašne a zaštićuje bogate. Prema tome, u socijalističkom društvu neće biti potrebe za postojanjem političke vlasti.

Zato je Karl Marx još 1846. godine govorio:

»U toku razvitka radnička klasa postaviti će na mjesto starog buržoaskog društva takvu asocijaciju, koja isključuje klase i njihovu suprotnost; i više neće biti prave političke vlasti...« (v. »Bijeda filozofije«).[\[8\]](#) Zato je Engels govorio 1884. godine:

»Država, dakle, ne postoji od vječnih vremena. Bilo je društava, koja su i bez nje izišla na kraj, koja nisu imala ni pojma o državi i državnoj vlasti. Na određenom stupnju ekonomskog razvoja, koji je bio nužno povezan s cijepanjem društva na klase, država je postala...nužnost. Mi se sada

brzim koracima približavamo takvom stupnju razvoja proizvodnje, na kome je postojanje tih klasa ne samo prestalo biti nužnost, već postaje direktna smetnja proizvodnji. Klase će nestati isto tako neminovno, kao što su neminovno u prošlosti i nikle. S nestajanjem klasa nestat će neminovno i države. Društvo, koje na nov način organizira proizvodnju na osnovi slobodne i jednake asocijacije proizvođača, poslat će čitav državni stroj onamo gdje će mu tada i biti pravo mjesto: u muzej starina, pored preslice i brončane sjekire« (v. »Porijeklo porodice, privatnog vlasništva i države«). [9] Istovremeno, samo se po sebi razumije, da će socijalističkom društvu za vođenje općih poslova, pored mjesnih biroa, u kojima će se pribirati razna obavještenja, biti potreban i centralni statistički biro, koji treba sabirati obavještenja o potrebama čitavog društva, da zatim na odgovarajući način raspoređuje razne poslove među trudbenicima. Bit će također potrebne i konferencije i, naročito, kongresi, čije će odluke biti bezuvjetno obavezne do idućeg kongresa za drugove koji su ostali u manjini.

Najzad, očividno je, da slobodan i drugarski rad mora povući za sobom isto tako drugarsko i potpuno zadovoljavanje svih potreba u budućem socijalističkom društvu. A to znači, ako buduće društvo bude zatražilo od svakog svog člana točno onoliko rada, koliko on može da da, onda će ono, sa svoje strane, morati svakome dati onoliko proizvoda, koliko mu je nužno. Od svakoga prema njegovim sposobnostima, svakome prema njegovim potrebama! Na takvoj osnovi mora biti stvoren budući kolektivistički sistem. Razumije se, na prvom stupnju socijalizma, kada se u novi život budu uključili elementi, koji još nisu navikli na rad, kada proizvodne snage također neće biti dovoljno razvijene i kada će još postojati »crni« i »bijeli« rad, ostvarenje principa »svakome prema njegovim potrebama« bit će nesumnjivo jako otežano, zbog čega će društvo biti prinuđeno da privremeno stane na neki drugi, srednji put. Ali je isto tako jasno i to da kada buduće društvo bude ušlo u svoje korito, kada ostaci kapitalizma budu u korijenu uništeni, jedini princip, koji odgovara socijalističkom društvu, bit će naprijed navedeni princip.

Zato je Marx 1875. godine govorio:

»Na najvišoj fazi komunističkog (t. j. socijalističkog) društva, pošto nestane ropske podložnosti čovjeka podjeli rada; kada zajedno s tim nestane suprotnosti između umnog i fizičkog rada; kada rad prestane biti samo sredstvo za život, već postane prva potreba života, kada zajedno sa svestranim razvitkom ličnosti porastu i proizvodne snage... tek onda će biti moguće potpuno svladati uski horizont buržoaskog prava, i društvo će moći napisati na svojoj zastavi: »Svaki prema sposobnostima, svakome prema potrebama«, (v. »Kritika Gotskog programa«.) [10] To je u općim crtama slika budućeg socijalističkog društva po Marxovoj teoriji.

Sve je to dobro. Ali može li se zamisliti ostvarenje socijalizma? Može li se pretpostaviti, da će čovjek umjeti da uništi u sebi svoje »divljačke navike«? Ili dalje: ako svatko bude dobivao prema potrebama, može li se pretpostaviti da će nivo proizvodnih snaga socijalističkog društva biti za to dovoljan? Socijalističko društvo pretpostavlja dovoljno razvijene proizvodne snage i socijalističku svijest ljudi, njihovu socijalističku prosvjećenost. Razvitak savremenih proizvodnih snaga ometa postojeće kapitalističko vlasništvo, ali, ako se ima na umu da u budućem društvu neće biti tog vlasništva, onda je samo po sebi jasno da će proizvodne snage desetostruko porasti. Ne treba zaboravljati ni tu okolnost da će se buduće društvo prihvatiti posla i popuniti redove trudbenika, što će snažno pokrenuti naprijed razvitak proizvodnih snaga. Što se tiče »divljačkih« osjećanja i shvaćanja ljudi, oni nisu baš tako vječni, kao što to neki pretpostavljaju: bilo je vrijeme, vrijeme prvobitnog komunizma, kad čovjek nije priznavao privatno vlasništvo; nastupilo je vrijeme, vrijeme individualističke proizvodnje, kada je privatno vlasništvo zagospodarilo osjećanjima i razumom ljudi; nastupa novo vrijeme, vrijeme socijalističke proizvodnje, i što ima čudnoga u tome ako se osjećanja i razum ljudi prožmu socijalističkim težnjama. Zar biće ne odrežuje »osjećanja« i shvaćanja ljudi? Ali gdje su dokazi za nužnost uvođenja socijalističkog sistema? Hoće li neizbježno poslije razvitka savremenog kapitalizma doći socijalizam? Ili, drukčije rečeno: otkud mi znamo, da Marxov proleterski socijalizam nije samo slatki san, fantazija? Gdje su naučni dokazi za to? Historija pokazuje da se forma vlasništva nalazi u direktnoj zavisnosti od forme proizvodnje, radi čega se s promjenom forme proizvodnje ranije ili kasnije neizbježno mijenja i forma vlasništva.

Bilo je vrijeme kada je vlasništvo imalo komunistički karakter, kada su šume i polja, po kojima su lutali prvobitni ljudi, pripadale svima, a ne pojedinim licima. Zato je tada postojalo komunističko vlasništvo? Zato što je proizvodnja bila komunistička, rad je bio opći, kolektivni, svi su radili zajedno i nisu mogli proći jedan bez drugog. Nastupilo je drugo vrijeme, vrijeme sitnoburžoasko proizvodnje, kada je vlasništvo dobilo individualistički (privatni) karakter, kada je sve ono što je potrebno čovjeku (osim, razumije se, zraka, sunčeve svjetlosti i t. si.), bilo priznato za privatno vlasništvo. Zašto je došlo do takve promjene? Zato što je proizvodnja postala individualistička, svatko je počeo raditi sam za sebe, zabivši se u svoj kut. Najzad, nastupa vrijeme, vrijeme krupne kapitalističke proizvodnje, kada se stotine i hiljade radnika skupljaju pod jednim krovom, u jednoj tvornici i kada su zauzeti zajedničkim radom. Tu ne ćete vidjeti stari zasebni rad, kada je svatko vukao na svoju stranu, tu su svaki radnik i svi radnici svakog odjeljenja tijesno povezani radom kako s drugovima iz svog odjeljenja, tako i s drugim odjeljenjima. Dovoljno je da stane koje god odjeljenje, pa da radnici čitave tvornice ostanu bez posla. Kao što vidite, proces proizvodnje, rad, već je uzeo društveni karakter, dobio socijalističku nijansu. I to se događa ne samo u pojedinim tvornicama, već u čitavim granama i među granama proizvodnje: dovoljno je da štrajkuju radnici na željeznici, pa da proizvodnja dođe u težak položaj, dovoljno je da se zaustavi proizvodnja nafte i kamenog ugljena, pa da se za neko vrijeme čitave tvornice i zavodi. Jasno je da je tu proces proizvodnje dobio društveni, kolektivistički karakter. I pošto društvenom karakteru proizvodnje ne odgovara privatni karakter prisvajanja, pošto savremeni kolektivistički rad neminovno mora dovesti do kolektivnog vlasništva, to je samo po sebi jasno, da će socijalistički sistem s istom takvom neminovnošću doći poslije kapitalizma, kao što iza noći dolazi dan.

Tako historija obrazlaže neminovnost Marxovog proleterskog socijalizma.

Historija nam govori da ona klasa ili ona socijalna grupa koja igra glavnu ulogu u društvenoj proizvodnji i koja u svojim rukama drži glavne funkcije proizvodnje, tokom vremena neizbježno mora postati gospodar te proizvodnje. Bilo je vrijeme, vrijeme matrijarhata, kada su žene smatrane gospodarima proizvodnje. Čime se to objašnjava? Time što su u tadašnjoj proizvodnji, u prvobitnoj zemljoradnji, žene igrale u proizvodnji glavnu ulogu, one su vršile glavne funkcije, dok su muškarci lutali po šumama tražeći divljač. Nastupilo je vrijeme, vrijeme patrijarhata, kada je dominantan položaj u proizvodnji prešao u ruke muškaraca. Zašto se dogodila takva promjena? Zato što su u tadašnjoj proizvodnji, stočarskom gospodarstvu, gdje su glavna oruđa za proizvodnju bila koplje, laso, luk i strijela, glavnu ulogu igrali muškarci... Nastupa vrijeme, vrijeme krupne kapitalističke proizvodnje, kada proleter počine igrati glavnu ulogu u proizvodnji, kada sve glavne produkcijske funkcije prelaze u njihove ruke, kada bez njih proizvodnja ne može postojati nijednog dana (sjetimo se generalnih štrajkova), kada kapitalisti ne samo da nisu potrebni za proizvodnju, već joj čak smetaju. A što to znači? To znači da ili potpuno mora propasti svaki društveni život, ili da proletarijat, prije ili poslije, ali neizbježno, mora postati gospodar savremene proizvodnje, njegov jedini vlasnik, njegov socijalistički vlasnik.

Savremene industrijske krize, koje pjevaju opijelo kapitalističkom vlasništvu i odlučno postavljaju pitanje: ili kapitalizam, ili socijalizam, čine taj zaključak potpuno očevitim, jasno otkrivaju parazitski karakter kapitalista i neminovnost pobjede socijalizma.

Eto, kako još historija obrazlaže neminovnost Marxova proleterskog socijalizma.

Proleterski socijalizam ne zasniva se na sentimentalnim osjećanjima, niti na apstraktnoj »pravdi«, niti na ljubavi prema proletarijatu, već na naprijed navedenim naučnim razlozima.

Zato se proleterski socijalizam zove i »naučni socijalizam«.

Engels je još 1877. godine govorio:

»Kad bi se naša uvjerenost u prevrat koji predstoji u savremenom načinu raspodjele produkata rada ... oslanjala samo na svijesti da je taj način raspodjele nepravedan i da pravednost mora kad-tad slaviti pobjedu, onda bi naša stvar loše stajala i mi bismo morali dugo čekati...« Najglavnije u toj stvari sastoji se u tome, što su »proizvodne snage, stvorene savremenim kapitalističkim načinom

proizvodnje i sistem raspodjele privrednih dobara, došli u vapijuću proturječnost sa samim tim načinom proizvodnje, i to u tolikom stepenu, da se u načinu proizvodnje i raspodjele mora izvršiti prevrat koji uklanja sve klasne razlike, inače bi propalo čitavo savremeno društvo. Na ovoj opipljivoj materijalnoj činjenici... a ne na pojmovima ovog ili onog kabinetskog mislioca o pravdi i nepravdi, zasniva se uvjerenost u pobjedu savremenog socijalizma« (v. »Anti-Duhring«). [11] To, razumije se, ne znači da je moguće, čim se kapitalizam raspada, uvesti socijalistički sistem u svako vrijeme kad god zaželi? Tako misle samo anarhisti i drugi sitnoburžoaski ideolozi. Socijalistički ideal nije ideal svih klasa. To je ideal samo proletarijata, i u njegovom ostvarenju nisu neposredno zainteresirane sve klase, već samo proletarijat. A to znači, dok god proletarijat sačinjava mali dio društva, dotle je uvođenje socijalističkog sistema nemoguće. Propast stare forme proizvodnje, dalje uveličavanje kapitalističke proizvodnje i proletarizacija većine društva to su uvjeti koji su potrebni za ostvarenje socijalizma. Ali ni to jo? Nije dovoljno. Većina društva može biti već proletarizirana, ali se socijalizam, uprkos tome, ne mora još ostvariti. I to zato što je za ostvarenje socijalizma, pored svega toga, potrebna još i klasna svijest, okupljanje proletarijata i vještina da se rukovodi svojom vlastitom stvari. A da bi se sve to steklo, potrebna je, sa svoje strane, tako zvana politička sloboda, t. j. sloboda riječi, štampe, štrajkova i saveza, jednom riječju, sloboda klasne borbe. Politička sloboda, međutim, nije svugdje osigurana. Zato proletarijatu nije svejedno u kakvim uglovima mora da vodi borbu: u apsolutističko-kmetovskim (Rusija), monarho-ustavnim (Njemačka), krupnoburžoasko-republikanskim (Francuska) ili u demokratsko-republikanskim uvjetima (koje zahtijeva ruska socijal-demokracija). Na najbolji način i najpotpunije osigurana je politička sloboda u demokratskoj republici, razumije se, ukoliko ona uopće može biti osigurana u kapitalizmu. Zato se sve pristalice proleterskog socijalizma obavezno zalažu za uvođenje demokratske republike kao najboljeg »mosta« k socijalizmu.

Zato se marksistički program u savremenim uvjetima dijeli na dva dijela: na program-maksimum, koji postavlja za cilj socijalizam, i program-minimum, koji ima cilj prokrčiti put k socijalizmu kroz demokratsku republiku.

Kako treba djelovati proletarijat, kojim on putem treba krenuti, da bi svijesno ostvario svoj program, oborio kapitalizam i izgradio socijalizam? Odgovor je jasan: proletarijat neće moći postići socijalizam mirenjem s buržoazijom, obavezno mora krenuti putem borbe, a ta borba mora biti klasna borba, borba čitavog proletarijata protiv čitave buržoazije. Ili buržoazija s njenim kapitalizmom, ili proletarijat s njegovim socijalizmom! Na tome se moraju zasnivati akcije proletarijata, njegova klasna borba.

Ali klasna borba proletarijata ima mnogovrsne forme. Klasna borba je, na primjer, štrajk. Svejedno, je li on pojedinačan ili generalni. Klasna borba je, nesumnjivo, bojkot, sabotaza. Klasna borba su također manifestacije, demonstracije, učešće u predstavničkim ustanovama i sl. Svejedno jesu li to parlamenti ili mjesne samouprave. Sve su to razne forme jedne te iste klasne borbe. Mi ne ćemo ovdje objašnjavati koja forma borbe ima veće značenje za proletarijat u njegovoj klasnoj borbi; napominjemo samo da je u svoje vrijeme i na svome mjestu svaka od njih apsolutno nužna proletarijatu, kao neophodno sredstvo za razvitak njegove samosvijesti i organiziranosti. A samosvijest i organiziranost nužni su proletarijatu kao zrak. Ali treba također primijetiti i to da su za proletarijat sve te forme borbe samo pripremna sredstva, da nijedna od tih formi, odvojeno uzeta, ne predstavlja odlučujuće sredstvo, pomoću koga će proletarijat moći srušiti kapitalizam. Nemoguće je srušiti kapitalizam samo generalnim štrajkom: generalni štrajk može da pripremi samo neke uvjete za rušenje kapitalizma. Ne može se zamisliti da bi proletarijat mogao oboriti kapitalizam samo svojim učešćem u parlamentu: pomoću parlamentarizma mogu se pripremiti samo neki uvjeti za obaranje kapitalizma.

U čemu se sastoji ono odlučujuće sredstvo, pomoću koga će proletarijat moći oboriti kapitalistički sistem? Takvo sredstvo jest socijalistička revolucija.

Štrajkovi, bojkot, parlamentarizam, manifestacija, demonstracija - sve su te forme borbe dobre kao sredstva koja pripremaju i organiziraju proletarijat. Ali nijedno od tih sredstava nije u stanju da

uništi postojeću nejednakost. Potrebno je da se sva ta sredstva koncentriraju u jedno glavno i odlučujuće sredstvo, potrebno je da se proletarijat digne i da krene u odlučan napad na buržoaziju da bi do temelja srušio kapitalizam. Upravo takvo glavno i odlučujuće sredstvo jest socijalistička revolucija.

Na socijalističku revoluciju ne može se gledati, kao na neočekivan i kratkotrajan udarac, to je duga borba proleterskih masa, koje buržoaziji nanose poraz i osvajaju njene pozicije. I pošto će pobjeda proletarijata u isto vrijeme biti vladavina nad pobijeđenom buržoazijom, pošto u vrijeme sukoba klasa poraz jedne klase znači vladavinu druge, to će prvi stupanj socijalističke revolucije biti politička vladavina proletarijata nad buržoazijom.

Socijalistička diktatura proletarijata, osvajanje vlasti od strane proletarijata - time mora da počne socijalistička revolucija, a to znači dok god buržoazija ne bude potpuno pobijeđena, dok god njeno bogatstvo ne bude konfiscirano, proletarijat mora obavezno raspolagati vojnom silom, on obavezno mora imati svoju »proletersku gardu«, pomoću koje će odbiti kontrarevolucionarne napade umiruće buržoazije, isto onako, kako je to bilo kod pariškog proletarijata za vrijeme komune.

Socijalistička diktatura proletarijata nužna je zato da bi pomoću nje proletarijat mogao da ekspropriira buržoaziju da bi pomoću nje konfiscirao od čitave buržoazije zemlju, šume, tvornice i zavode, strojeve, željeznice itd.

Ekspropriaciji buržoazije? Tome mora dovesti socijalistička revolucija.

To je glavno i odlučujuće sredstvo, pomoću koga će proletarijat oboriti savremeni kapitalistički sistem.

Zato je Karl Marx još 1847. godine govorio:

» ... Prvi korak u radničkoj revoluciji jest pretvaranje proletarijata u vladajuću klasu... Proletarijat će iskoristiti svoju političku vlast za to da oduzme buržoaziji korak po korak sav kapital, da koncentrira sva sredstva za proizvodnju u rukama ... proletarijata, organiziranog kao vladajuća klasa ...« (v. »Komunistički manifest«).

Tim putem mora ići proletarijat ako hoće da ostvari socijalizam.

Iz tog općeg principa proistječu i svi ostali taktički pogledi. Štrajkovi, bojkot, demonstracije, parlamentarizam imaju samo utoliko značenje ukoliko pridonose organizaciji proletarijata, učvršćivanju i širenju njegovih organizacija radi izvođenja socijalističke revolucije.

Dakle, za ostvarenje socijalizma nužna je socijalistička revolucija, a socijalistička revolucija mora početi diktaturom proletarijata, tj. proletarijat mora uzeti u svoje ruke političku vlast, da bi pomoću nje ekspropriirao buržoaziju.

Ali za sve to su potrebni organiziranost proletarijata, okupljanje proletarijata, njegovo ujedinjenje, stvaranje snažnih proleterskih organizacija i njihov neprekidni porast.

Kakve forme treba da dobiju organizacije proletarijata? Najrasprostranjenije i najmasovnije organizacije - to su sindikalni savezi i radničke zadruge (naročito proizvođačko-nabavljачke zadruge). Cilj je saveza (u glavnom) borba protiv industrijskog kapitala, za poboljšanje položaja radnika u okvirima savremenog kapitalizma. Cilj zadruga je (u glavnom) borba protiv trgovačkog kapitala za širenje radničke potrošnje putem snižavanja cijena na najnužnije predmete, razumije se, u okvirima istog tog kapitalizma. Kako sindikati, tako i zadruge apsolutno su nužne proletarijatu kao sredstva, koja organiziraju proletersku masu. Zato se, s gledišta proleterskog socijalizma Marxa i Engelsa, proletarijat mora uhvatiti za obje te forme organizacije, učvrstiti ih i ojačati, razumije se, u koliko to dopuštaju postojeći politički uvjeti.

Ali samo sindikalni savezi i zadruge ne mogu zadovoljiti organizacione potrebe proletarijata u njegovoj borbi. I to zato što spomenute organizacije ne mogu izići iz okvira kapitalizma, jer je njihov cilj poboljšanje položaja radnika u okvirima kapitalizma. A radnici hoće potpuno oslobođenje od kapitalističkog ropstva, oni hoće da razbiju same te okvire, a ne samo da se kreću u

okvirima kapitalizma. Prema tome, potrebna je još i takva organizacija, koja će okupiti oko sebe svjesne elemente radnika svih profesija, koja će proletarijat pretvoriti u svjesnu klasu i postaviti kao svoj najglavniji cilj rušenje kapitalističkih poredaka, pripremanje socijalističke revolucije.

Takva organizacija jest socijal-demokratska partija proletarijata.

Ta partija mora biti klasna partija, potpuno nezavisna od drugih partija, i to zato što je ona partija klase proletera, oslobođenje koje može se ostvariti samo njihovim vlastitim rukama.

Ta partija mora biti revolucionarna partija, i to zato što je oslobođenje radnika moguće samo revolucionarnim putem, pomoću socijalističke revolucije.

Ta partija mora biti internacionalna partija, vrata partije moraju biti otvorena za svakoga svjesnog proletera, i to zato što oslobođenje radnika nije nacionalno, već socijalno pitanje, koje ima podjednako značenje kako za proletera Gruzinca, tako i za ruskog proletera, i za proletere drugih nacija.

Odatle je jasno da ukoliko se tježnje budu zbijali proleter i raznih nacija, ukoliko se temeljitije budu rušile nacionalne pregrade podignute među njima, partija proletarijata će biti jača, bit će većma olakšano organiziranje proletarijata u jednu nedjeljivu klasu.

Zato je potrebno, ukoliko je to moguće, provesti u organizacijama proletarijata princip centralizma, nasuprot federalističkoj rascjepkanosti, svejedno, da li su te organizacije partija, savezi ili zadruge.

Isto tako je jasno, da se sve te organizacije moraju zasnivati na demokratskoj osnovi, razumije se, ukoliko tome ne budu smetali neki politički ili drugi uvjeti.

Kakvi moraju biti uzajamni odnosi između partije, s jedne strane, i zadruga i saveza s druge? Moraju li ovi posljednji biti partijski ili bespartijski? Rješenje tog pitanja zavisi od toga, gdje se i pod kakvim uvjetima proletarijat bori. U svakom slučaju, nesumnjivo je, da se i savezi i zadruge razvijaju utoliko potpunije, ukoliko su u prijateljskim odnosima sa socijalističkom partijom proletarijata. I to zato što obje ove ekonomske organizacije, ako nisu bliske sa snažnom socijalističkom partijom, često postaju uske, predaju zaboravu opšteklasne interese u korist usko profesionalnih interesa i time pričinjavaju veliku štetu proletarijatu. Zato je potrebno u svim slučajevima osigurati idejno-politički utjecaj partije na saveze i zadruge. Samo se pod tim uvjetom mogu spomenute organizacije pretvoriti u onu socijalističku školu, koja proletarijat, razdobljen na odijeljene grupe organizira u svjesnu klasu.

To su, u općim crtama, karakteristike proleterskog socijalizma Marxa i Engelsa.

Kako anarhisti gledaju na proleterski socijalizam?

Prije svega treba znati, da proleterski socijalizam ne predstavlja naprosto filozofsko učenje. On je učenje proleterskih masa, njihova zastava, njega poštuju i pred njim se »klanjaju« proleter i cijelog svijeta. Dakle, Marx i Engels nisu naprosto osnivači neke filozofske »škole«? Oni su živi vođe živog proleterskog pokreta, koji raste i jača svakim danom. Tko se bori protiv tog učenja, tko hoće njega da »obori« taj dobro mora uzeti sve ovo u obzir da ne bi uzalud razbio glavu u nejednakoj borbi. To je gospodi anarhistima dobro poznato. Zato oni u borbi protiv Marxa i Engelsa pribjegavaju potpuno neobičnom, svojevrsnom novom oružju.

Kakvo je to novo oružje? Je li to novo ispitivanje kapitalističke proizvodnje? Je li to pobijanje Marxova »Kapitala«? Razumije se, nije! Ili, može biti, oni, naoružavši se »novim faktima« i »induktivnom« metodom, »naučno« pobijaju »evanđelje« socijal-demokracije? »Komunistički manifest« Marxa i Engelsa? Ni to nije! Pa koje je onda to neobično sredstvo? To je optužba Marxa i Engelsa za »književni lopovluk«! Što mislite? Izlazi, da Marx i Engels nemaju ničeg svoga, da je naučni socijalizam izmišljotina, i to zato što je »Komunistički manifest« Marxa i Engelsa od početka do kraja »ukraden« iz »Manifesta« Viktora Consideranta (Konsiderana). To je, razumije se, vrlo smiješno, ali »nenadmašivi« vođa anarhista V. Čerkezišvili s takvom samouvjerenošću priča tu

zabavnu historiju, a nekakav Pjer Ramus (fon.), taj lakomisleni »apostol« Čerkezišvilia, i naši domoroci anarhisti s takvim oduševljenjem ponavljaju to »otkriće«, da se vrijedi makar i malo zaustaviti na toj »historiji«.

Čujte malo Čerkezišvilia:

„Sav teoretski dio »Komunističkog manifesta«, naime, prva i druga glava ... uzeti su od V. Consideranta. Prema tome, »Manifest« Marxa i Engelsa - ta biblija legalne revolucionarne demokracije, - predstavlja samo nespretnu parafrazu »Manifesta« V. Consideranta. Marx i Engels nisu prisvojili samo sadržaj Considerantova »Manifesta«, već su ... uzeli čak i pojedina poglavlja«, (v. zbornik članaka Čerkezišvilia, Ramusa i Labriole, izdan na njemačkom jeziku pod naslovom: „Porijeklo Komunističkog manifesta“, str. 10.) Isto to ponavlja drugi anarhist P. Ramus:

„Može se odlučno tvrditi, da je glavno njihovo (Marxa i Engelsa) djelo (»Komunistički manifest«) naprosto krađa (plagijat), nesavjesna krađa, ali oni ga nisu prepisali od riječi do riječi, kao što postupaju obični lopovi, već su ukrali samo misli i teorije...“ (v. isto, str. 4).

Isto to ponavljaju i naši anarhisti u »Nobati«, »Muša«, [12] »Hma« [13] itd.

Dakle, izlazi, da je naučni socijalizam s njegovim teoretskim osnovama »ukraden« iz Considerantova »Manifesta«.

Postoje li bilo kakvi razlozi za takvo tvrđenje?

Tko je to V. Considerant?

Tko je to Karl Marx?

V. Considerant, koji je umro 1893. godine, bio je učenik utopiste Fouriera (Furjea) i ostao je nepopravljivi utopista, koji je »spas Francuske« vidio u izmirenju klasa.

Karl Marx, koji je umro 1883., bio je materijalista neprijatelj utopista, on je zalag oslobodjenja čovječanstva vidio u razvitku proizvodnih snaga i u borbi klasa.

Što je zajedničko među njima?

Teoretska osnova naučnog socijalizma jest materijalistička teorija Marxa-Engelsa. S gledišta te teorije, razvitak društvenog života potpuno je određen razvitkom proizvodnih snaga. Ako je poslije veleposjedničko-feudalnog sistema došao buržoaski sistem, »krivica« za to bila je u tome što je razvitak proizvodnih snaga učinio neizbježnim postanak buržoaskog sistema. Ili dalje: ako poslije savremenog buržoaskog sistema neizbježno dolazi socijalistički sistem, onda je to zato što to zahtijeva razvitak savremenih proizvodnih snaga. Iz toga proizlazi historijska nužnost rušenja kapitalizma i uvođenja socijalizma. Odatle proizlazi i ona marksistička postavka, da mi svoje ideale moramo tražiti u historiji razvitka proizvodnih snaga, a ne u glavama ljudi.

Takva je teoretska osnova »Komunističkog manifesta« Marxa-Engelsa (v. »Komunistički manifest« gl. 1., II.).

Govori li išta slično »Demokratski manifest« V. Consideranta? Stoji li Considerant na materijalističkom stanovištu? Mi tvrdimo da ni Čerkezišvili, ni Ramus, ni naši »nobatisti« ne navode iz Considerantova »Demokratskog manifesta« nijedne izjave, nijedne riječi, koja bi potvrđivala da je Considerant bio materijalista i da je evoluciju društvenog života zasnivao na razvitku proizvodnih snaga. Naprotiv, mi vrlo dobro znamo, da je Considerant poznat u historiji socijalizma kao idealist-utopist [v. Paul Louis (Pol Luj), »Historija socijalizma u Francuskoj«].

Pa što pobuđuje te čudne »kritičare« na prazno brbljanje, zašto se oni prihvaćaju kritike Marxa i Engelsa, kad su čak nesposobni da razlikuju idealizam od materijalizma? Zar zato, da bi ljude nasmijali? ...

Taktička osnova naučnog socijalizma jest učenje o nepomirljivoj klasnoj borbi, jer je to najbolje oružje u rukama proletarijata. Klasna borba proletarijata jest ono oružje, pomoću koga

on osvaja političku vlast i zatim ekspropirira buržoaziju radi uvođenja socijalizma.

Takva je taktička osnova naučnog socijalizma, izloženog u »Manifestu« Marxa-Engelsa.

Govori li se išta slično u Considerantovu »Demokratskom manifestu«? Priznaje li Considerant klasnu borbu za najbolje oružje u rukama proletarijata? Kao što se vidi iz članaka Čerkezišvilia i Ramusa (v. gore spomenuti zbornik), u Considerantovu »Manifestu« o tome nema ni riječi, u njemu se borba klasa ističe samo kao žalosna činjenica. Što se, pak, tiče klasne borbe kao sredstva za rušenje kapitalizma, evo što o tome kaže Considerant u svome »Manifestu«: »Kapital, rad i talenti - to su tri osnovna elementa proizvodnje, tri izvora bogatstva, tri poluge industrijskog mehanizma. Tri klase koje njih predstavljaju imaju »zajedničke interese«; njihov zadatak sastoji se u tome, da primoraju strojeve da rade za kapitaliste i za narod... i Pred njima je... veliki cilj ujedinjenja svih klasa jedinstvom, nacije ...« (v. brošuru K. Kautskog »Komunistički manifest“ plagijat« str. 14., gdje se navodi to mjesto iz Considerantova »Manifesta«).

Sve klase, ujedinite se! - eto takvu parolu baca V. Considerant u svom »Demokratskom manifestu«.

Čega ima zajedničkog između te taktike izmirenja klasa i taktike nepomirljive klasne borbe Marxa-Engelsa, koja odlučno poziva: proleter i svih zemalja, ujedinite se protiv svih antiproleterskih klasa- razumije se, nema ničega zajedničkog.

Kakve gluposti melju ta gospoda Čerkezišvili i njihovi lakoumni sekundanti! Ne drže li oni nas pokojnicima? Zar oni misle da ih mi ne ćemo izvesti na čistac?! Naposljetku, interesantna je još Jedna okolnost. V. Considerant je živio do 1893. godine. Godine 1843. on je izdao svoj »Demokratski manifest«. Krajem 1847. godine Marx i Engels napisali su svoj »Komunistički manifest«. Otada je »Manifest« Marxa-Engelsa mnogo puta izdavan na svim evropskim jezicima. Svima je poznato da su Marx i Engels svojim »Manifestom« stvorili epohu. Bez obzira na to nigdje, ni jedamput, ni Considerant ni njegovi prijatelji nisu izjavili, za života Marxa i Engelsa, da su Marx i Engels ukrali »socijalizam« iz Considerantova »Manifesta«. Zar to nije čudno, čitaoče? Što to nagoni te »induktivne« skorojeviće... izvinite, »učenjake« ? Da brbljaju gluposti? U ime koga oni govore? Zar oni bolje od Consideranta poznaju njegov »Manifest«? Ili oni, možda, smatraju da V. Considerant i njegove pristalice nisu čitali »Komunistički manifest«? Ali dosta... Dosta, jer i sami anarhisti ne obraćaju ozbiljnu pažnju na don-kihotski pohod Ramusa-Čerkezišvilia: i suviše je već očevidan neslavni kraj tog komičnog pohoda da bi mu se ukazivalo mnogo pažnje ...

Pređimo na kritiku same stvari.

Anarhisti boluju od teške bolesti: Oni veoma vole da »kritiziraju« partije svojih protivnika, ali se ne trude da se koliko koliko upoznaju s tim partijama. Mi smo vidjeli da su anarhisti upravo tako i postupili, »kritizirajući« dijalektičku metodu i materijalističku teoriju socijal-demokrata (v. glave I. I II.). Oni isto tako postupaju i onda kada se dotiču teorije naučnog socijalizma socijal-demokrata.

Uzmimo na primjer ovu činjenicu. Kome nije poznato da između esera i socijal-demokrata postoje principijelna razmimoilaženja. Kome nije poznato da prvi poriču marksizam, materijalističku teoriju marksizma, njegovu dijalektičku metodu, njegov program, klasnu borbu, dok se socijal-demokrati potpuno oslanjaju na marksizam? Onome tko je makar krajičkom uha slušao o polemici između »Revolucionarne Rusije« (organ esera) i »Iskre« (organ socijal-demokrata), mora sama po sebi postati jasna ta principijelna razlika. Ali što da kažete o onim »kritičarima« koji tu razliku ne vide i viču, da su tobože i eseri i socijal-demokrati - marksisti? Tako, na primjer, anarhisti tvrde da su »Revolucionarna Rusija« i »Iskra«, oba ova organa marksistički organi (v. Zbornik anarhista »Hljeb i sloboda«, str. 202.).

Takvo je »upoznavanje« anarhista s principima socijal-demokracije! Poslije ovoga samo je po sebi jasno, koliko je osnovana njihova »naučna kritika« ...

Razmotrimo i tu »kritiku«.

Glavna »optužba« anarhista sastoji se u tome, što oni socijal-demokrate ne priznaju za prave

socijaliste. Vi niste socijalisti, vi ste neprijatelji socijalizma, tvrde oni.

Evo što o tome piše Kropotkin:

»... Mi dolazimo do drukčijih zaključaka od većine ekonomista ... socijal-demokratske škole ... Mi... dolazimo do slobodnog komunizma, dok većina socijalista (podrazumijevaj i socijal-demokrate. Autor) dolazi do državnog kapitalizma i kolektivizma« (v. Kropotkin, »Savremena nauka i anarhizam« str. 74.-75.).

U čemu se sastoji državni »kapitalizam« i »kolektivizam« socijal-demokrata? Evo što o tome piše Kropotkin:

»Njemački socijalisti kažu da se sva stečena bogatstva moraju koncentrirati u rukama države, koja će ih predati radničkim zadrugama, organizirati proizvodnju i razmjenu i paziti na život i rad društva« (v. Kropotkin, »Govori buntovnika« str. 64.).

I dalje:

»U svojini projektima ... kolektivisti čine dvostruku pogrešku. Oni hoće da unište kapitalistički sistem, a u isto vrijeme zadržavaju dvije ustanove koje sačinjavaju osnovu tog sistema: predstavničku vladu i najamni rad« (v. »Osvajanje hljeba«, str. 148.)... »Kolektivizam, kao što je poznato ... zadržava ... najamni rad. Samo ... predstavnička vlada ... dolazi na mjesto poslodavca ... Predstavnici te vlade »zadržavaju« za sebe pravo da upotrebljavaju u interesu svih višak vrijednosti, dobiven od proizvodnje. Osim toga, u tom sistemu se utvrđuje razlika ... između rada radnika i rada čovjeka koji je obučen: rad nekvalificiranog radnika, na izgled kolektiviste, rad jednostavan, dok se majstor, inženjer, učenjak i dr. bave onim što Marx naziva složenim radom, i imaju pravo na veću plaću« (isto, str. 52.). Na taj način radnici neće dobiti proizvode koji su im potrebni prema njihovim potrebama, već prema »uslugama« proporcionalno učinjenim društvu (v. isto, str. 157.).

Isto to, samo s većim samopouzdanjem ponavljaju i gruzinski anarhisti. Među njima se naročito izdvaja svojom neumornošću g. Baton. On piše: »Što je to kolektivizam socijal-demokrata? Kolektivizam, ili, točnije rečeno, državni kapitalizam zasniva se na slijedećem principu: svatko mora da radi onoliko koliko hoće, ili onoliko, koliko bude odredila država, dobivajući kao nagradu vrijednost svoga rada u robi... Znači, tu je »potrebna Zakonodavna skupština ... potrebna je (također) i izvršna vlast, tj. ministri, razni administratori, žandari i špijuni, vjerojatno i vojska, ako bude odveć nezadovoljnih« (v. »Nobati« No 5., str. 168.-169.).

Takva je prva »optužba« gospode anarhista protiv socijal-demokrata.

Dakle, iz rasuđivanja anarhista izlazi da:

1) Po mišljenju socijal-demokrata socijalističko društvo nemoguće je tobože bez vlade, koja će u svojstvu glavnog gospodara uzimati u najam radnike i obavezno imati »ministre ...žandare, špijune«. 2) U socijalističkom društvu, po mišljenju socijal-demokrata, neće tobože biti uništena podjela na »crni« i »bijeli« rad. Tamo će biti odbačen princip: »svakome prema njegovim potrebama« ? i priznavat će se drugi princip: »svakome prema njegovim zaslugama«.

Na tim dvjema točkama izgrađena je »optužba« anarhista protiv socijal-demokracije.

Ima li ta »optužba«, koju su podigli gospoda anarhisti ikakve osnove? Mi tvrdimo: sve što u datom slučaju govore anarhisti, jest samo rezultat gluposti, ili nedostojne spletke.

Evo činjenica.

Još 1846. godine Karl Marx je govorio: »U toku razvitka radnička klasa postaviti će na mjesto starog buržoaskog društva takvu asocijaciju, koja isključuje klase i njihovu suprotnost; i više neće biti nikakve čisto političke vlasti...« (v. »Bijeda filozofije«).

Poslije godinu dana istu tu misao izrekli su Marx i Engels u »Komunističkom manifestu« (»Komunistički manifest« gl. II.).

1872. godine Engels je pisao:

»Prvi akt kojim država stvarno istupa kao predstavnik čitavog društva - pretvaranje sredstava za proizvodnju u društvenu svojinu, - bit će njen posljednji samostalan čin u svojstvu države. Miješanje državne vlasti u društvene odnose postat će malo pomalo izlišno i prestat će samo od sebe... Država ne biva »ukinuta«, ona »izumire« (»Anti-Duhring«).

1884. godine, pisao je Engels isto to: »Država, dakle, ne postoji od vječnih vremena. Bilo je društava, koja su i bez nje izišla na kraj, koja nisu imala ni pojma o državi. Na određenom stupnju ekonomskog razvoja koji je bio nužno povezan s cijepanjem društva na klase, država je postala nužnost. Mi se sada brzim koracima približavamo takvom stupnju razvoja proizvodnje na kome je postojanje tih klasa ne samo prestalo biti nužnost, već postaje direktna smetnja proizvodnji. Klase će nestati isto tako neminovno kao što su neminovno i nikle u prošlosti. S nestajanjem klasa nestat će neminovno i države! Društvo, koje na nov način organizira proizvodnju na osnovu slobodne i jednake asocijacije proizvođača, poslat će čitav državni stroj tamo, gdje će mu tada i biti pravo mjesto: u muzej starina, pored preslice i bronzane sjekire {v. »Porijeklo porodice, privatnog vlasništva i države«}. Isto to ponavlja Engels 1891. godine (v. Uvod u »Građanski rat u Francuskoj«).

Kao što vidite, po mišljenju socijal-demokrata, socijalističko društvo jest takvo društvo u kome neće biti mjesta tako zvanoj državi, političkoj vlasti s njenim ministrima, gubernatorima, žandarima, policajcima i vojnicima. Posljednja etapa postojanja države bit će period socijalističke revolucije, kada će proletarijat uzeti u svoje ruke državnu vlast i stvoriti svoju vlastitu vladu (diktaturu), radi konačnog uništenja buržoazije. Ali kada buržoazija bude uništena, kada budu uništene klase, kada se učvrsti socijalizam, tada neće biti potrebna nikakva politička vlast - i tako zvana država otići će u oblast historije.

Kao što vidite, spomenuta »optužba« anarhista predstavlja spletku, lišenu svake osnove.

Što se tiče druge točke »optužbe«, o tome Karl Marx govori slijedeće: »Na najvišoj fazi komunističkog (tj. socijalističkog) društva, pošto nestane ropskog podčinjavanja čovjeka podjeli rada; kada zajedno s tim nestane suprotnosti između umnog i fizičkog rada; kada rad... postane prva potreba života; kada zajedno sa svestranim razvitkom ličnosti porastu i proizvodne snage... tek onda će moći biti potpuno savladan uski horizont buržoaskog prava, i društvo će moći napisati na svojoj zastavi: „Svaki prema sposobnostima, svakome prema potrebama“« (»Kritika Gotskog programa«).

Kao što vidite, po Marxovu mišljenju, najviša faza komunističkog (tj. socijalističkog) društva jest takav sistem, u kome su podjela na »crni« i »bijeli« rad i suprotnost između umnog i fizičkog rada potpuno uklonjene, rad izjednačen i u društvu vlada istinski komunistički princip: Od svakog prema njegovim sposobnostima, svakome prema njegovim potrebama. Ovdje nema mjesta najamnom radu.

Jasno je da je i ta »optužba« lišena svake osnove.

Jedno je od ovog dvoga: ili gospoda anarhisti nisu vidjeli naprijed navedene radove Marxa i Engelsa, pa se bave »kritikom« po čuvenju, ili su upoznati sa spomenutim radovima Marxa i Engelsa, ali namjerno lažu.

Takva je sudbina prve »optužbe«.

Druga »optužba« anarhista sastoji se u tome, što oni poriču revolucionarnost socijal-demokracije. Vi niste revolucionari, vi poričete nasilnu revoluciju, vi hoćete da uspostavite vlast samo pomoću biračkih listića, ? govore nam gospoda anarhisti.

Čujte:

»... Socijal-demokrati... vole da deklamiraju na temu »revolucija«, »revolucionarna borba«, »borba s oružjem u rukama« ... Ali ako vi, iz prostodušnosti, zatražite od njih oružje, oni će vam svečano dati listić da date svoj glas na izborima...« Oni uvjeravaju »da jedino svrsishodna taktika

koja dolikuje revolucionarima, jest mirni i legalni parlamentarizam sa zakletvom na vjernost kapitalizmu, uspostavljenoj vlasti i čitavom postojećem buržoaskom sistemu« (v. zbornik »Hljeb i sloboda«, str. 21., 22-23.).

Isto to govore gruzinski anarhisti, razumije se, s još većim samopouzdanjem. Uzmite na pr. Batona, koji piše: »Sva socijal-demokracija... otvoreno izjavljuje, da je borba pomoću puške i oružja buržoaska metoda revolucije i da samo pomoću biračkih listića, samo pomoću sveopćih izbora, partije mogu osvojiti vlast, da zatim kroz parlamentarnu većinu i zakonodavstvo preobrazu društvo« (v. »Osvajanje državne vlasti« str. 3.74.).

Tako govore gospoda anarhisti o marksistima.

Ima li ova »optužba« ikakve osnove?

Mi izjavljujemo da anarhisti i ovdje otkrivaju svoje neznanje i strast za spletke.

Evo činjenica.

Karl Marx i Friedrich Engels još krajem 1847. godine pisali su: »Komunisti smatraju da je sramota skrivati svoje poglede i namjere. Oni otvoreno izjavljuju da se njihovi ciljevi mogu postići samo putem nasilnog obaranja čitavog postojećeg društvenog sistema. Neka vladajuće klase drhte pred komunističkom revolucijom. Proleter i nema ništa da izgube u njoj osim svojih okova. A dobit će čitav svijet. Proleter i svih zemalja, ujedinite se!« (v. »Manifest komunističke partije«). U nekim legalnim izdanjima u prijevodu je propušteno nekoliko riječi).

1850. godine, u očekivanju nove akcije u Njemačkoj, Karl Marx je pisao tadašnjim njemačkim drugovima: »Oružje i municija ni iz kakvog razloga ne smiju se predavati... radnici se moraju organizirati kao samostalne proleterske garde, s komandantom i generalštabom ...« I to »moraju imati na umu za vrijeme i poslije predstojećeg ustanka« (v. »Kolnski proces«. Pismo Marxa komunistima).^[14] 1851. godine Karl Marx i Friedrich Engels pisali su: »... Kad je ustanak već započeo, treba djelovati najvećom odlučnošću i prijeći u ofanzivu. Obrana je smrt svakog oružanog ustanka... Treba napasti protivnika iznenada, dok je njegova vojska još razbacana; treba svakodnevno postizati nove, makar i male, uspjehe ... treba prinuditi neprijatelja na odstupanje, prije nego što on sakupi svoje trupe protiv tebe. Jednom riječju, radi po riječima najvećeg dosad poznatog majstora revolucionarne taktike Dantona: smjelost, i još? Jedanput smjelost« (v. »Revolucija i kontrarevolucija u Njemačkoj«).

Mi mislimo da ovdje nije riječ samo o »biračkim listićima«.

Najzad, sjetite se historije pariške komune, sjetite se kako je mirno djelovala komuna kada se, zadovoljivši se pobjedom u Parizu, odrekla napada na Versailles (Versaj), na to gnijezdo kontrarevolucije. Što mislite, što je tada govorio Marx? Da li je on Parižane pozivao na izbore? Da li je odobravao bezbrižnost pariških radnika (sav Pariz je bio u rukama radnika), da li je odobravao njihov velikodušni odnos prema pobijeđenim versajcima? Čujte Marxa: »Kakva gipkost, kakva historijska inicijativa, kakva sposobnost samopožrtvovanja kod tih Parižana! Poslije šestmesečnog gladovanja... oni se dižu pod pruskim bajonetama... Historija još Ne zna za primjer sličnog heroizma! Ako oni budu pobijeđeni, krivica će biti samo u njihovoj »velikodušnosti«. Trebalo je odmah ići na Versailles, čim je Vinov (Vinua), a za njim i reakcionarni dio pariške Nacionalne garde pobjegao iz Pariza. Trenutak je bio propušten zbog savjesnosti. Nisu htjeli da započnu građanski rat, kao da ga čudovišni izrod Thiers (Tjer) nije već započeo svojim pokušajem da razoruža Pariz!« (»Pisma Kugelmannu«).^[15] Tako su mislili i radili Karl Marx i Friedrich Engels.

Tako misle i rade socijal-demokrati.

A anarhisti stalno ponavljaju: Marxa i Engelsa i njihove sljedbenike interesiraju samo birački listići, oni ne priznaju nasilne revolucionarne akcije! Kao što vidite, ta »optužba« također predstavlja spletku, koja otkriva kako anarhisti ne poznaju suštinu marksizma.

Takva je sudbina druge »optužbe«.

Treća »optužba« anarhista sastoji se u tome, što oni poriču narodni karakter socijal-demokracije, predstavljaju socijal-demokrate kao birokrate i tvrde da je socijal-demokratski plan diktature proletarijata smrt za revoluciju, i to, ukoliko socijal-demokrati zastupaju takvu diktaturu, oni u stvari ne žele uspostaviti diktaturu proletarijata, već svoju vlastitu diktaturu nad proletarijatom.

Čujte g. Kropotkina:

»Mi, anarhisti, izrekli smo konačnu presudu nad diktaturom ... Mi znamo da svaka diktatura, ma kako poštene bile njene namjere, vodi revoluciju k smrti. Mi znamo ... da ideja o diktaturi nije ništa drugo nego štetni proizvod vladinog fetišizma, koji... je uvijek težio da ovjekovječi ropstvo« (v. Kropotkin, »Govori buntovnika«, str. 131.). Socijal-demokrati ne samo da priznaju revolucionarnu diktaturu već su »pristalice diktature nad proletarijatom... Radnici su interesantni za njih utoliko, ukoliko su disciplinirana armija u njihovim rukama ... Socijal-demokracija teži, pomoću proletarijata, da uzme u svoje ruke državni stroj« (v. »Hljeb i sloboda«, str. 62., 63.).

Isto to govore gruzinski anarhisti:

»Diktatura proletarijata u pravom smislu potpuno je nemoguća, jer su pristalice diktature proletarijata državni i njihova diktatura neće biti slobodna djelatnost čitavog proletarijata, već stavljanje na čelo društva iste one predstavničke vlasti koja postoji i sada« (v. Baton, »Osvajanje državne vlasti«, str. 45.). Socijal-demokrati ne zalažu se za diktaturu proletarijata radi toga da bi pridonijeli oslobođenju proletarijata, već radi toga da bi... »svojom vladavinom uveli novo ropstvo« (v. »Nobati«, No 1., str. 5., Baton}.

Takva je treća »optužba« gospode anarhista.

Ne treba mnogo truda, pa da se razotkrije ova nova kletva anarhista, sračunata na to da obmane čitaoca.

Mi se ovdje ne ćemo baviti analizom duboko pogrešnog Kropotkinovog pogleda, prema kome je svaka diktatura smrt za revoluciju. O tome ćemo govoriti kasnije, kada budemo analizirali taktiku anarhista. Sad ćemo se jedino dotaći same »optužbe«.

Još krajem 1847. godine Karl Marx i Friedrich Engels su govorili da radi uvođenja socijalizma proletarijat mora osvojiti političku diktaturu, da bi pomoću te diktature odbio kontrarevolucionarne napade buržoazije i oduzeo od nje sredstva za proizvodnju, da ta diktatura mora biti diktatura ne nekoliko lica, već diktatura čitavog proletarijata kao klase: »Proletarijat će iskoristiti tu svoju političku vlast za to da oduzme buržoaziji korak po korak sav kapital, da koncentrira sva sredstva za proizvodnju u rukama... proletarijata, organiziranog kao vladajuća klasa...« (v. »Komunistički manifest«).

To jest, diktatura proletarijata bit će diktatura čitave klase proletarijata nad buržoazijom, a ne vladavina nekoliko lica nad proletarijatom.

Kasnije oni ponavljaju istu tu misao skoro u svim svojim djelima, kao, na primjer, u »Osamnaestom brumaireu Louisa Bonaparte«, u »Klasnoj borbi u Francuskoj«, u »Građanskom ratu u Francuskoj«, u »Revoluciji i kontrarevoluciji u Njemačkoj«, u »Anti-Duhringu« i u drugim svojim radovima.

Ali to nije sve. Da bi se objasnilo, kako su Marx i Engels shvaćali diktaturu proletarijata, da bi se objasnilo, koliko su smatrali ostvarljivom tu diktaturu, radi svega toga vrlo je interesantno znati njihov odnos prema Pariškoj komuni. Stvar je u tome, da diktatura proletarijata nailazi na prigovore ne samo među anarhistima, već među gradskim sitnim buržujima, a među njima i kod svakojakih mesara i krčmara - među svima onima, koje su Marx i Engels nazivali filistrima. Evo što kaže Engels o diktaturi proletarijata, obraćajući se tim filistrima: »U posljednje vrijeme njemački filistar opet počinje da osjeća smrtni strah pri spomenu riječi: diktatura proletarijata. Hoćete li znati, milostiva gospodo, što je to diktatura proletarijata? Pogledajte Parišku komunu. To je bila diktatura proletarijata« (v. »Građanski rat u Francuskoj«. Uvod Engelsov).[\[16\]](#) Kao što vidite, Engels je zamišljao diktaturu proletarijata poput Pariške komune.

Jasno je, da svatko, tko hoće doznati što je to u predodžbi marksista diktatura proletarijata, mora se upoznati s Pariškom komunom. Obratimo se i mi Pariškoj komuni. Ako se pokaže, da je Pariška komuna bila stvarno diktatura pojedinih lica nad proletarijatom, onda dole marksizam, dole diktatura proletarijata! Ali ako čujemo, da je Pariška komuna bila u stvari diktatura proletarijata nad buržoazijom, - onda... onda ćemo se iz sveg srca nasmijati anarhističkim spletkama, kojima u borbi protiv marksista ne ostaje ništa drugo da rade, nego da izmišljaju spletke.

Historija Pariške komune ima dva perioda: prvi period, kada je akcijama u Parizu rukovodio poznati »Centralni komitet«, i drugi period, kada je po isteku punomoćja »Centralnog komiteta« rukovođenje akcijama bilo predato tek izabranoj Komuni. Što je bio »Centralni komitet«, od koga se on sastojao? Pred nama leži »Narodna historija Pariške komune« od Arthura Arnoulda (Arnua), koja, po riječima Arnoulda, kratko odgovara na to pitanje. Tek što je borba bila započeta, kad li su oko 300.000 pariških radnika, organiziravši se u čete i bataljone, izabrali između sebe delegate. Tako je sastavljen »Centralni komitet«.

»Svi ti građani (članovi »Centralnog komiteta«), izabrani na pojedinačnim izborima od svojih četa i bataljuna, kaže Arnould, bili su poznati samo tim malim grupama, čiji su delegati bili. Tko su ti ljudi, kakvi su oni i što hoće da rade?« To je bila »anonimna vlada«, koja se sastojala skoro isključivo od priprostih radnika i sitnih namještenika, kojih tri četvrtine imena nisu bila poznata izvan granica njihove ulice ili kancelarije . . . Tradicija je bila narušena. Nešto se neočekivana dogodilo u svijetu. Tamo nije bilo nijednog člana vladajućih klasa. Buknula je revolucija, koju nije predstavljao ni advokat, ni poslanik, ni novinar, ni general. Umjesto njih rudar iz Krezoa, knjigovezac, kuhar itd.« (v. »Narodna historija Pariške komune«, str. 107.).

Arthur Arnould nastavlja:

»Mi smo, - izjavljivali su članovi „Centralnog komiteta“, - nepoznati organi, poslušno oruđe u rukama napadnutog naroda ... Mi smo . . . sluge narodne volje, mi smo tu da bismo bili njegova jeka, da bismo mu pribavili pobjedu. Narod hoće Komunu, i mi ćemo ostati da bismo pristupili izborima Komune. Ni više, ni manje. Ti diktatori nisu se uzdizali iznad gomile, niti se spuštali ispod nje. Osjećalo se da oni žive s njom, u njoj, pomoću nje, da se oni savjetuju s njom svake sekunde, da oni slušaju i prenose ono to čuju, težeći samo da u sažetoj formi . . . prenesu mišljenje tri stotine hiljada ljudi« (v. isto, str. 109.).

Tako se ponašala Pariška komuna u prvom periodu svoga postojanja.

Takva je bila Pariška komuna.

Takva je diktatura proletarijata.

Prijeđimo sad na drugi period Komune, kada je umjesto »Centralnog komiteta« radila Komuna. Govoreći o ta dva perioda, koja su trajala dva mjeseca, Arnould ushićeno uzvikuje, da je to bila prava diktatura naroda. Čujte; »Veličanstveni prizor, koji je pružao taj narod u toku dva mjeseca, daje nam snagu i nadu ... da pogledamo budućnosti u oči. U toku ta dva mjeseca u Parizu je bila prava diktatura, najpotpunija i najneosporni ja, diktatura ne jednog čovjeka, već čitavog naroda, jedinog gospodara situacije... Ta diktatura trajala je više od dva mjeseca bez prekida, od 18. marta do 22. maja (1871. g.)...« Sama po sebi » Komuna je bila samo moralna vlast i nije imala druge materijalne sile, osim općih simpatija... građana; narod je bio gospodar, jedini gospodar, sam je stvarao svoju policiju i magistraturu...« (v. isto, str. 242-244.).

Tako karakterizira Parišku komunu član komune, aktivni učesnik u njenim bojevima prsa u prsa, Arthur Arnould.

Tako isto karakterizira Parišku komunu drugi njen član i isto tako njen aktivni učesnik, Lissagarav (Lisagare) (v. njegovu knjigu »Historija Pariške komune«).

Narod kao »jedinog gospodar«, »ne diktatura jednog čovjeka, već čitavog naroda« eto, u čemu je bila Pariška komuna.

»Osvrnite se na Parišku komunu. To je bila diktatura proletarijata«, - dovikivao je Engels na znanje filistrima.

Eto, pokazuje se, što je diktatura proletarijata u predstavi Marxa i Engelsa.

Kao što vidite, gospoda anarhisti su upoznati s diktaturom proletarijata, s Pariškom komunom, s marksizmom, koji oni u stvari »kritiziraju«, toliko koliko ja i vi, čitaoče, s kineskim pismom.

Jasno je, da postoji diktatura dvojake vrste. Postoji diktatura manjine, diktatura male grupe, diktatura Trepovih i Ignjatjevih, uperena protiv naroda. Na čelu takve diktature stoji obično kamarila, koja donosi tajne odluke i zateže petlju oko vrata većine naroda.

Marksisti su neprijatelji takve diktature, pri čemu se oni protiv takve diktature bore mnogo upornije i samo-prijegornije, nego naši bukači anarhisti.

Postoji diktatura i druge vrste, diktatura proleterske većine, diktatura mase, uperena protiv buržoazije, protiv manjine. Ovdje na čelu diktature stoji većina, ovdje nema mjesta ni kamarili, ni tajnim odlukama, ovdje se sve radi otvoreno, na ulici, na mitinzima, i to zato što je to diktatura ulice, mase, diktatura uperena protiv svih ugnjetača.

Takvu diktaturu marksisti podržavaju »objema rukama«, i to zato što je takva diktatura veličanstveni početak velike socijalističke revolucije.

Gospoda anarhisti su pobrkali te dvije diktature koje jedna drugu negiraju i zato su se oni našli u smiješnom položaju: oni se ne bore s marksizmom već sa svojom vlastitom fantazijom, oni se ne tuku s Marxom i Engelsom, već s vjetrenjačama, kao što je to u svoje vrijeme radio Don Kihot, blažena mu uspomena ...

Takva je sudbina treće »optužbe«.

(Nastavit æe se).[\[17\]](#)

NOVINE:

„Ahali droeba“ (Novo vrijeme), brojevi: 5, 6, 7 i 8 (11., 18., 25. decembra 1906. g. i 1. januara 1907. g.)

„Čveni Chovreba“ (Naš život), brojevi: 3, 5, 8 i 9; (21., 23., 27. i 28. februara 1907. g.)

„Dro“ (Vrijeme), brojevi: 21, 22, 23. i 26; (4., 5., 6. i 10. aprila 1907. g.)

Potpis: Ko...

Prijevod s gruzinskog.

[\[1\]](#) Krajem 1905. g. i početkom 1906. g. u Gruziji grupa anarhista na čelu s Kropotkinovim sljedbenikom, poznatim anarhistom V. Čerkezišviliem i drugima, vodila je ogorčenu kampanju protiv socijal-demokrata. Grupa je izdavala u Tiflisu listove "Nobati", „Muša i dr. Protiv anarhista istupio je J. V. Staljin s nizom članaka pod općim naslovom „Anarhizam ili socijalizam?“ Prva četiri članka pojavila su se u listu „Ahali Chovreba“, juna-jula 1906. godine. Štampanje daljih članaka bilo je obustavljeno, jer su vlasti zabranile list. U decembru 1906. godine i 1. januara 1907. godine članci, objavljeni u „Ahali Chovreba“, preštampani su u listu „Ahali Droeba“, ali u nešto izmijenjenom obliku.

„Čveni Chovreba“ (Naš život) - Dnevni boljševički list; izlazio je legalno u Tiflisu od 18. februara 1907. godine. Listom je rukovodio J. V. Staljin. Izišlo je 13 brojeva. 6. marta 1907. godine list je zabranjen „zbog ekstremnog pravca“.

"Dro" ("Vrijeme") - dnevni boljševički list koji je izlazio u Tiflisu poslije zabrane "Čveni Chovreba", od 11. marta do 15. aprila 1907. godine. Rukovodilac lista bio je J. V. Staljin. Izišao je 31 broj.

[2] Pripadnici deklasiranih slojeva grada, "lumpenproleter". Prev.

[3] „Nobati" (Poziv) nedjeljni list gruzinskih anarhista izlazio 1906. godine u Tiflisu.

[4] V.Karl Marx. Izabrana djela u dva sveska,sv. I., 1941., str 387.

[5] Karl Marx.Izabrana djela u dva sveska.Sv. I., 1941., str. 327.?328.

[6] To se nikako ne protivi onoj misli, da između forme i sadržaja postoji konflikt. Stvar je u tome, što konflikt ne postoji između sadržaja i forme uopće, već između stare forme i novog sadržaja, koji traži novu formu i teži k njoj.

[7] K. Marx i F. Engels. „Sveta porodica", odjeljak „Kritička borba s francuskim materijalizmom" (v. Djela, sv. III., 1930., str. 160.)

[8] v. K. Marx. Beda filozofije, „Kultura", 1946., str. 146.

[9] v. K, Marx i F. Engels. Djela, sv. XVI., dio I., 1937., str. 149.?336.

[10] v. Karl Marx. Izabrana djela u dva sveska, sv. II, 1941., str. 453.?337.

[11] v. F. Engels, Anti-Duhring, izd. ?Naprijed", 1946. str. 162., 163.

[12] „Muša" (Radnik) - dnevni list gruzinskih anarhista; izlazio u Tiflisu 1906. god.

[13] „Hma" (Glas) - dnevni list gruzinskih anarhista; Izlazio u Tiflisu 1906. god.

[14] Karl Marx. Kolnski proces komunista, v. Karl Marx, Izabrana djela u dva sveska, sv. II, 1941., str. 133., 134.)

[15] v. Karl Marx, Izabrana djela u dva sveska, sv. II., 1941., str. 427.

[16] Citirano po brošuri: K. Mara. Građanski rat u Francuskoj. S predgovorom F. Engelsa. Prijevod s njemačkog u redakciji I. Lenjina, 1905. (v. Karl Marx. Izabrana djela u dva sveska, sv. II., 1941., str. 368.).

[17] Nastavak se nije pojavio u štampi, jer je sredinom 1907. godine Centralni komitet partije uputio druga Staljina u Baku na partijski rad, gdje je, poslije nekoliko mjeseci, bio zatvoren, a bilješke iz posljednjih glava rada „Anarhizam ili socijalizam?" izgubljene su prilikom pretresa. - Redakcija